

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

diplomová práce

Lex Schwarzenberg

Zpracoval: Rostislav Zajíc

Plzeň 2021

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Rostislav ZAJÍC**
Osobní číslo: **R17M0378P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Lex Schwarzenberg**
Zadávací katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

1. Úvod – poukázáno na důvody výběru téma, tj. zákon č. 143/1947 Sb. o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou
2. Historie šlechty v českých zemích - práce krátce zaměří na obecné pojednání o šlechtě v zemích českých, majetku šlechty, vztahu a působení šlechty vůči českému národu a následně změnám postavení šlechty na počátku 20. století ve vazbě nejen ke globálním a místním událostem, ale i změnám společenských poměrů.
3. Znárodnění, vyvlastnění, zestátnění a konfiskace – pojednání a výklad pojmů
4. Historie rodu Schwarzenbergů v období do 1918 – vzhledem k nutnosti osvětlení dějinných událostí souvisejících s odůvodněním a přijetím zákona č. 143/1947 Sb. se dále zaměřuje na historii adresáta právní normy, tj. rodu Schwarzenbergů, od založení rodu Erkingem ze Seinsheimu, jejich další působení v Čechách s podrobnějším přístupem k letům 1918 ? 1945 a vztahu rodu Schwarzenbergů k Československé republice.
5. Historie rodu Schwarzenbergů v období od 1918 do 1945 – v období let 1918-1945 se zaměří přímo na hlubockou větev rodu, co by primogenituru
6. Činnost příslušníků hlubocké větve rodu Schwarzenbergů v letech 1937 ? 1945 – primogenitura a osvětlení vztahu členů této linie rodu k Československé republice v letech 1937 až 1945
7. Události v Československu v letech 1945 ? 1947 a jejich vztah ke vzniku ?Lex Schwarzenberg? - o událostech a souvislostech v podstatě směřujících k přijetí zákona č. 143/1947 Sb., přijetí a důsledky dekretů prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě a č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, s jejich dopadem.
8. Proces tvorby ?Lex Schwarzenberg? - samotný legislativní proces zákona ?Lex Schwarzenberg? (včetně nepřijatého návrhu). V návaznosti bude probírána reakce a činnost příslušníka rodu JUDr. Adolfa Schwarzenberga v reakci na dějinné události, jakož i činnost orgánů státní moci vůči Schwarzenbergům.
9. Obsah a rozbor ?Lex Schwarzenberg? – pojednání o obsahu zákona
10. Dopad účinnosti ?Lex Schwarzenberg? v dobách tehdejších a současných - dopady účinků zákona nejen v letech 1947 a násl., ale též dopady v době současné, jeho postavení v současném právním řádu, postoj soudů a odborné veřejnosti
11. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

- 1.) Zákon č. 143/1947 Sb. o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou
- 2.) Kauza Lex Schwarzenberg – Otazníky kolem vyvlastnění hlubocké větve Schwarzenbergů, Kalkušová Slávka, KEY Publisching, 2018
- 3.) Znárodněné Československo, Jan Kubík, Auditorium, 2010
- 4.) Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldo v 1. pol. 20. století, Václav Hořčíčka, Jan Županič, Agentura Pankrác, 2017
- 5.) The Schwarzenbergs: Primogeniture 1790-1950, Ludmila Ourodová-Hronková, Národní poamátkový ústav, 2020
- 6.) Schwarzenbergové, Ludmila Ourodová-Hronková, Národní památkový ústav, 2009
- 7.) stenoprotokoly z jednání PS NS RČS dostupné na <https://www.psp.cz/eknih/index.htm>

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **17. února 2020**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. **JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.**
děkan vedoucí katedry

V Plzni dne 1. února 2021

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací na téma **Lex Schwarzenberg** vypracoval samostatně a všechny použité zdroje jsou v této práci uvedeny.“

V Plzni dne 30.08.2021

.....

podpis

Poděkování

Tímto bych vyjádřil poděkování vedoucímu práce doc. JUDR. Antonínu Lojkovi, Ph.D., za jeho vstřícnost, rady a podněty při zpracování této práce, a za jeho skvělý pedagogický přístup při výuce právních dějin.

Obsah

Úvod	7
1. Historie šlechty v zemích českých	9
2. Znárodnění, vyvlastnění, zestátnění a konfiskace	11
2.1. Znárodnění.....	13
2.2. Vyvlastnění.....	15
2.2.3. Veřejný zájem.....	21
2.3. Zestátnění	22
2.4. Konfiskace.....	22
3. Historie rodu Schwarzenbergů	25
3.1. Historie rodu Schwarzenbergů v období do roku 1918.....	25
3.2. Historie rodu Schwarzenbergů u nás v období 1918 – 1945	29
3.2.1. Kníže Jan Nepomuk a období za pozemkových reforem	29
3.2.2. JUDr. Adolf Schwarzenberg.....	33
3.2.3. Konfiskace schwarzenberského majetku v roce 1940.....	35
3.3. Činnost příslušníků hlubocké větve rodu Schwarzenbergů v letech 1937 až 1945.....	37
4. Události v Československu v letech 1945 až 1947 a jejich vztah ke vzniku Lex Schwarzenberg	38
4.1. Vyhlášení národní správy na majetek Adolfa Schwarzenberga.....	38
4.2. Konfiskace majetku Adolfa Schwarzenberga	41
4.3. Znárodnění části majetku Adolfa Schwarzenberga.....	45
4.4. Snahy o zachování majetku Adolfa Schwarzenberga jako hospodářského celku	45
5. Proces tvorby Lex Schwarzenberg	47
5.1. Přípravy k návrhu zákona	47
5.2. První návrh zákona.....	48
5.3. Druhý návrh zákona	49
5.4. Reakce Adolfa Schwarzenberga	51
6. Obsah a rozbor Lex Schwarzenberg	51
7. Dopad účinnosti Lex Schwarzenberg	53
7.1. Tehdy.....	53
7.2. Dnes.....	54
7.2.1 Restituce	54
7.2.2. Restituční snahy	54
Závěr	56
Resumé	58
Seznam použitých zdrojů:	59

Úvod

V historii stalo se mnoho případů bezpráví a škod, jimiž trpěli nejen konkrétní jednotlivci, ale i skupiny obyvatel, či dokonce celý národ. S postupem vývoje společnosti se rozvíjelo i právo a mezinárodní vztahy, v důsledku čehož bylo nutno mnohé takovéto případy buď zastřít, nebo je učinit legálními a legitimními. Motivací k takovému jednání byl a bývá zpravidla politický či ekonomický prospěch, případně kombinace obojího, cílem jedinci nebo sociální skupiny mající společenský vliv nebo velký majetek a četnost případů rostla v období probíhajících válečných konfliktů či období krátce po nich.

Těchto případů jest historicky velmi mnoho i v historii naší země, přičemž názory na ně se mohou měnit a mění nejen v průběhu času, ale i dle vývoje mínění a nálad většiny společnosti, nebo určitých společenských vrstev či konkrétních jednotlivců.

Za jeden z takovýchto případů lze, nejen dle názoru mého, ale též názoru široké odborné i laické veřejnosti, považovat zákon č. 143/1947 Sb. Zákon o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, známým převážně pod neformálním označením „Lex Schwarzenberg“, jenž se našimi dějinami, včetně veškerých dopadů, táhne jako červená niť již 74 let.

Jak již zřetelně plyne ze samotného názvu zákona č. 143/1947 Sb., jeho jediným účelem byl převod majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů na zemi Českou, přičemž fakticky směřoval pouze vůči jediné osobě, a to JUDr. Adolfu Schwarzenbergovi.

Obvykle bývá proklamováno, že tento zákon byl prostým „dílem doby“, nutnou reakcí na měnící se společenské uspořádání a sociální příčiny. Je zcela zřejmé, že s globálními změnami vyvolanými v důsledku hned dvou globálních válečných konfliktů, novými myšlenkovými i politickými proudy a s nimi souvisejícímu vzrůstu nacionalismu, liberalismu a socialismu musely přijít i požadavky a snahy o nové společenské uspořádání a přerozdělení majetku dosud zpravidla ovládaného v obrovském množství poměrně úzkým okruhem osob. V Československu se tyto požadavky a snahy objevily ihned po samotném vzniku státu v roce 1918 a za vrchol a jakousi tečku lze u nás považovat rok 1948.

Avšak i za takových okolností bylo možné dodržet nejen principy (v té době ještě) demokratického státu, principy tradičního a moderního práva a s účinností zákona pak nejen práva ale i povinnosti z něj plynoucí. V období mezi dvěma světovými válkami lze takovou snahu ještě vysledovat, avšak po roce 1945 již v podstatě mizí a v nejednom člověku vzbuzuje dojem, jako by činnost tehdejší legislativy byla ovládána příslovím „Účel světí prostředky“.

Co do svého obsahu, účelu a okolností vzniku byl a je „Lex Schwarzenberg“ v našich dějinách nepochybně zcela ojedinělý a naprosto nepřehlédnutelný právní počín. Cílem této práce je snaha na „Lex Schwarzenberg“ předložit, jaký vliv na tvorbu právních norem mohou mít zájmy politické a osobní a kdy důsledkem prosazování takovýchto nežádoucích zájmů může být vznik právní normy, která je v rozporu s tradičními i moderními právními principy, nejen v době svého vzniku, ale i v době současné. Smyslem této práce pak není se velmi podrobně zabývat jednotlivými dílky kauzy, které by vydaly samy o sobě na mnohá rozsáhlá vědecká bádání a díla, ale přiblížit, dnes zřejmě zcela chybějící, komplexnější pohled na kauzu od časů a důvodů předcházejících jeho vzniku až po současnost, neboť základy pro vznik tohoto zákona byly položeny o mnoho let dříve a jeho důsledky nebyly dodnes odčiněny.

Byť se totiž jedná o zákon z roku 1947, důvody a prameny jeho vzniku lze v podstatě hledat o mnoho desítek let dříve a následky shledávat ještě o mnoho desítek let později. Z obsáhlejšího pohledu, připočteme-li k příčinám vzniku též snahu a píli o budování a prosperitě na straně jedné a závist, zášť, touhu po majetku a nekalé praktiky k dosažení politických a udržení cílů na straně druhé, pak se budeme v časových souvislostech pohybovat již v řádu více než staletí.

Pro přiblížení důvodů samotného vzniku „Lex Schwarzenberg“ se proto nejprve zaměřím na dobu a širší okolnosti historicky předcházející tomuto zákonu, ze kterých lze vysledovat důvody a události směřující k všeobecné společenské poptávce po vyvlastňování. V této souvislosti pak dospěji k základním pojmům vlastnictví, vyvlastnění, konfiskace a znárodnění, jimiž se budu zabírat a řadit postupně tak, jak dle mého názoru dopadaly na hlubocko-krumlovskou větev rodu Schwarzenbergů. Přihlédnuto v této souvislosti bude i k pojmům zábor a zestátnění.

Dále bude pojednáno o aktérech, předně rodu Schwarzenbergů a jeho působení v zemích českých, respektive v Čechách, s vyšším rozvinutím tématu u

osoby pro kauzu hlavní, JUDr. Adolfa Schwarzenberga, příslušníka hlubocko-krumlovské primogenitury rodu.

K jeho osobě se váže již snaha státu o konfiskaci majetku v roce 1945 na základě „Benešových dekretů“ s odůvodněním jeho německé příslušnosti a údajných protičeských postojů, proti čemuž se snažil dostupnými opravnými prostředky bránit, proto je tedy nutno zaobírat se postupně v průběhu této práce i činnostmi příslušníků rodu Schwarzenbergů a jejich postojů nejprve vůči zemím českým, následně i vůči Československu a jeho občanům, a to nejen v období 1938 až 1945.

Snahy a vynaložené úsilí JUDr. Adolfa Schwarzenberga vynaložené k zabránění konfiskace však v podstatě přišlo vniveč právě z důvodu přijetí „Lex Schwarzenberg“, o jehož přípravách, legislativním procesu, následné realizaci a naplnění zákona, ale i okolnostech s tím souvisejících bude též pojednáno.

Závěrem bych chtěl přiblížit dozvuky tohoto stále účinného zákona v době současné. Tedy zejména marné restituční snahy právních nástupců JUDr. Adolfa Schwarzenberga, jakož i postoj soudů, soudců a odborné veřejnosti a nakolik může být v současné době celkový postoj k Lex Schwarzenberg i nadále ovládán a motivován politickými i osobními zájmy.

1. Historie šlechty v zemích českých

Stejně jako v naprosté většině jiných zemí a u jiných národů se i v českých zemích vyskytovala šlechta, co by privilegovaná a vládnoucí vrstva, držící ve svých rukách značné majetky. A právě držba svobodného majetku byla jedním z hlavních atributů šlechty. Šlechta v českých zemích měla však oproti šlechtě v jiných zemích mnohá specifika.

Například co do počtu šlechticů na počet obyvatel totiž v polovině 19. století v Českém království připadal na 828 obyvatel jeden šlechtic oproti rakouským zemím, kde podíl šlechtice na obyvatele činil 1 ku 350, v Haliči pak byl poměr jednoho šlechtice na 32 až 45 obyvatel a v Uhrách a Sedmíhradsku byl poměr jednoho šlechtice na 17 obyvatel.¹

Dalším, zřejmě nejvýraznějším, specifikem šlechty v zemích českých byl majetkový faktor, představovaným zejména vlastnictvím pozemků, jakožto

---

¹HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017, s. 31.

důsledek období husitství a s ním spojeného omezení vlivu a majetku církve, kdy během 15. století došlo k přesunu velkého počtu pozemků do rukou malé skupiny šlechticů. V důsledku uvedeného tak v zemích českých tvořily pozemkové majetky šlechty výrazné celky oproti ostatním zemím, kdy byly šlechtické majetky menší a rozptýlené.²

Nelze též nepřehlédnout k období pobělohorskému, kdy dochází v důsledku konfiskací k výrazným přesunům majetku šlechty a jeho slučování do větších celků. Toto období mělo taktéž výrazný vliv na národnostní složení šlechty v českých zemích, neboť právě v důsledku událostí po bitvě na Bílé hoře přichází do českých zemí mnoho příslušníků cizích šlechtických rodů.

Z uvedeného tedy plyne, že počet šlechticů v zemích českých byl v poměru na počet obyvatel výrazně nižší než v zemích sousedních, o to však zpravidla vyšším majetkem disponovali a mezi ty vůbec nejbohatší šlechtické rody se u nás časem zařadil i rod Schwarzenbergů, který do Čech přišel právě v pobělohorském období.

Na konci 18. století a průběhu 19. století dochází v důsledku průmyslové revoluce s tím souvisejících sociálních a společenských změn v Evropě postupně k situaci, kdy šlechta začíná být prostým lidem vnímána jako nežádoucí prvek ve společnosti, který se snaží uchovat starých pořádků a své nadřazenosti. V zemích českých je tato situace ještě násobena probíhajícím národním obrozením. Toto negativní vnímání šlechty počátkem 20. století nadále posiluje a graduje do stále výraznějšího volání po změnách společenského uspořádání.

Události následující po prvním světovém válečném konfliktu, kdy již nezastavitelně dochází k rozsáhlým společenským změnám, symbolem doby se stává revoluce a na základě volání národů po právu na sebeurčení vznikají nové státy, znamenají v zemích českých pro postavení šlechty „labutí píseň“.

Dnem 28.10.1918, tedy ještě před koncem I. světové války, vzniká Republika Československá, samostatný stát, s jehož vznikem jsou spojeny nejen snahy o zajištění existence státu ale též i o sociální a hospodářské reformy. Již krátce po vzniku Československa je jedním z prvních zákonů mladého státu hlásícího sek demokratickým hodnotám zrušeno šlechtictví a řády a zakázáno „užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem, vyznačujícím

---

²Tamtéž, s. 33

šlechtictví“³ neboť se mělo za to, že ve společnosti v nové demokratické republice není žádoucí přítomnost šlechtického stavu

Z poměrů ve společnosti však bylo nasnadě, že šlechta nepřijde pouze o šlechtické tituly a řády. Jako další na řadu přicházel majetek a zásahy do vlastnických práv ze strany státu.

Šlechtické tituly a řády byly později za období Protektorátu Čechy a Morava, prostřednictvím vládního nařízení č. 220/1939 Sb., kterým se mění zákon ze dne 10. prosince 1918, č. 61 Sb., z. a n., jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly, ve znění zákona ze dne 21. října 1936, č. 268 Sb. z. a n., o řádech a titulech, ovšem účinnost tohoto nařízení trvala jen krátce, a to do 7. června 1945.

2. Znárodnění, vyvlastnění, zestátnění a konfiskace

Vzhledem k obsahu pojednávaného tématu, událostem následujícím shora popsaný historický vývoj, samotné podstatě účelu zákona č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, a jeho dozvucích v současnosti, je zde na místě se pozastavit nad, pro téma stěžejními, pojmy, znárodnění, vyvlastnění, zestátnění a konfiskace. Vyskytuje se též i pojem zestátnění, který se v našich poměrech v podstatě shoduje s pojmem znárodnění, neboť tyto pojmy se odvozovali od slova stát a národ, vyjadřující obsahově převod majetku vyvlastněním v případě zestátnění do vlastnictví státu stát a v případě znárodnění, co by ideově užitého označení, do vlastnictví národa.⁴

Na každý jednotlivý pojem je pak ve vztahu k Lex Schwarzenberg nutno nahlédnout pochopitelně dle časově a místně působných právních norem, tehdejších legislativních úvah s přihlédnutím k vývoji a sociálním vztahům v tehdejší společnosti. Především v letech 1938 až 1945 a v letech 1945 až 1948 byla v mnoha oblastech *idea práva* na hony vzdálena právu platnému, ovšem i v kontextu s těmito obdobími nelze opomenout, že zatímco v letech 1938 až 1945 byly tři pilíře demokracie ovládány mocenským zásahem z vnějšku, v letech 1945 až 1948 již tyto pilíře byly zpět v rukou národa, avšak ovládány politickými cíly.

Dovolím si předně vyslovit myšlenku, že lze v podstatě konstatovat, že kde je věc, tam existuje (nebo bude) i vlastnictví, vlastnické právo.

---

³ § 1 zákona č. 61/1918 Sb., jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly

⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s. 2

Vlastnictví je, jak jest všeobecně známo, přímé a výlučné panství nad věcí, s působností *erga omnes*, a jedná se o nejzákladnější věcné právo.

Pojem vlastnictví a vlastnické právo právní věda většinou užívala a stále používá jako synonyma), přičemž vlastnictví je obecně chápáno jako všeobecné právní panství nad věcí. V zemích českých se vlastnictví v moderním smyslu pojetí objevuje za Rakouského císařství s účinností všeobecného zákoníku občanského.⁵

Všeobecný zákoník občanský ze dne 1. června 1811, patent 946/1811 Sb. zák. soud., zkratka ABGB, pak vlastnictví definoval jako „*Vše, co někomu náleží, všechny jeho hmotné nebo nehmotné věci, slovou jeho vlastnictví čili jmění*“⁶ a ustanovením „*Vlastnictví za právo pokládané jest moc, podstatou i užitky věci nějaké podle vůle své vládnouti, a každého jiného z toho vyloučiti*“⁷ upřednostňoval vlastnictví nedělené, nicméně stále ještě obsahoval prvky institutu vlastnictví děleného (konceptu lenního práva) jako pozůstatek feudální koncepce vlastnického práva. Ve vztahu k vlastnictví zákoník dále obsáhle upravoval nejen způsoby nabytí věcí, ale též zvyšoval ochranu vlastnického práva, když věc v právním smyslu obsáhleji specifikoval. Obsahoval však též i moderní úpravu vyvlastnění, která umožňovala vlastnictví omezit či odejmout, avšak pouze za náhradu a jen ve veřejném zájmu. O tomto institutu však bude pojednáno dále. Prostřednictvím základního zákona státního č. 142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených, došlo ke zrušení ve všeobecném zákoníku občanském obsažených prvků děleného vlastnictví.⁸

Po vzniku Československa byly rakousko-uherské právní předpisy, tedy i všeobecný zákoník občanský, u nás zvaný Obecný zákoník občanský, recipovány zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, do československého právního řádu⁹, s platností pro země české.

V Československu pak byla dále ochrana vlastnického práva zakotvena prostřednictvím zákona č. 121/1920 Sb. kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, jenž stanovil, že „*soukromé vlastnictví lze omeziti jen*

⁵ HORÁK, Ondřej, K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti, *Právník. 2017*, **156**(12). s. 1109-1123.

⁶ § 353 Patent 946/1811 Sb. zák. soud., Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský

⁷ § 354 Patent 946/1811 Sb. zák. soud., Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský

⁸ HORÁK, Ondřej, K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti, *Právník. 2017*, **156**(12). s. 1109-1123.

⁹ čl. 2. zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

*zákonem“ a „vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá“.*¹⁰ Velkým zásahem do vlastnických práv byla následně pozemková reforma provedená prostřednictvím několika zákonů přijatých v letech 1918-1920.

Takřka ve stejném duchu a demokraticky ohledně vlastnictví jako Ústavní listina z roku 1920, zněla následně i Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948, tedy ústavní zákon č. 150/1948 Sb., avšak přibylo ustanovení, že *„nikdo nesmí zneužívat vlastnického práva ke škodě celku“*¹¹ Ta však již obsahově demokraticky pouze vyznívala.

2.1. Znárodnění

Znárodnění je u nás v současnosti, ale i dobách nedávno minulých, podvědomě spojováno převážně s událostmi po roce 1945, zejména pak ve spojení s rokem 1948, a zároveň v souvislosti s vyvlastněním většího majetku bez náhrady, a to i když by byla přislíbena.

Původně je tento pojem však spjat se zestátněním klíčových potravinářských a průmyslových podniků, bank, dolů a soukromých pojišťoven ku prospěchu státu a v zásadě za náhradu. Ovšem v Československu v roce 1945 se objevila nutnost při tvorbě koncepce znárodnění tento pojem z ideologických důvodů odlišit od pojmu vyvlastnění, neboť pojem vyvlastnění vyvolával ve společnosti záporné emoce spojené zejména s levicovým politickým spektrem a dalším úmyslem bylo i zdůraznit a vyzdvihnout počátky nové doby. Znárodnění, užíváno bylo i označení socializace, se proti vyvlastnění nebo konfiskaci mělo jevit jako něco ideově vyššího, jako politický a společenský předěl, cesta k budování socialismu a za splněním vyšších cílů, kdy majetek znárodněný za náhradu neměl přejít natrvalo do vlastnictví státu, ale měl být dále přerozdělen ve prospěch občanů do soukromého vlastnictví. Pro případy převodu majetku pouze na stát měl být využíván termín znárodnění zestátněním.¹²

Ještě před koncem druhého světového válečného konfliktu byl novou vládou dne 5. dubna 1945 vyhlášen Košický vládní program. Ten sice ještě otázku

---

¹⁰ § 109 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

¹¹ § 9 zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

¹²KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s 12.

znárodnění nikterak přímo neupravoval. Podstatné však bylo, že určoval další politický vývoj a s tím související předpoklady pro další vývoj státu,

Ačkoliv byly sice oceněny vztahy k demokratickým zemím, v článku IV se ukotvila vazba na Svaz sovětských socialistických republik. Z toho bylo zřejmé, že návrat k předválečnému stavu společenského uspořádání a majetkových poměrů v republice je již nedosažitelný. Z článku VIII pak vyplývala budoucnost pro občany Československa s německou či maďarskou národností, kteří tímto ustanovením pozbývali občanství, a ačkoliv byly připouštěny výjimky, ve skutečnosti jich bylo málo praktikováno. To s sebou přinášelo i nutnost řešení majetkoprávních vztahů, což řešil článek X., který k občanům německé a maďarské národnosti ještě přidal zrádce národa a uvozoval uvalení národní správy na jejich majetek, což se vztahovalo i na právnické osoby, v jejichž správě zasedali článkem X. vymezené osoby. Nutno zmínit též článek IX. uvozující pozemkovou reformu a zřízení Národní pozemkového fondu, který měl hrát budoucí úlohu v rozdělování půdy¹³.

Byť byla zavedena národní správa, nebylo zřejmé, jakým způsobem bude s majetky naloženo. V otázce znárodnění prosazovaného socialistickými stranami sice zpočátku nepanovala shoda. Sociální demokraté v otázce znárodnění dokonce otevřeně vystupovali o dost radikálněji než komunisté. Nicméně počáteční neshody byly poměrně záhy překonány, i když nadále přetrvávaly spory o rozsah znárodnění. Dne 18. července 1945 byl ministrem průmyslu Laušmanem, sociálním demokratem, na setkání s vedoucími představiteli ministerstva průmyslu oficiálně vyhlášen program znárodnění, jež mělo spočívat v znárodnění dolů, klíčových průmyslových podniků, nerostného bohatství, hutí, těžkého kovodělného a zbrojního průmyslu, elektráren, hlavních podniků průmyslu chemického, pojišťoven a bank. Tím mělo dle Laušmana dojít k plnění vládního programu i k plnění přání lidu. Přesto byl jako první dekretem č. 50/1945 Sb., o opatřeních v oblasti filmu, zestátněním filmový průmysl. Rozsah zestátnění byl velmi široký a vztahoval se nejen na výrobu filmu samotnou, ale postihoval i distribuci filmu, vývoz i dovoz filmu a veřejné promítání. Dekret č. 50/1945 Sb. byl významný i v tom ohledu, že definoval zestátnění jako přechod veškerého znárodněného majetku na stát. Zároveň se jednalo o účelový krok

---

¹³Program první československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý dne 5. dubna 1945 v Košicích: Košický vládní program. Vláda, 1945 [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://app.codexis.cz/doc/LT/47957>

z hlediska možnosti šíření propagandy. Po znárodnění filmového průmyslu následovalo již dříve avizované znárodnění zestátněním dolů, klíčových průmyslových podniků, nerostného bohatství, hutí, těžkého kovodělného a zbrojního průmyslu, elektráren a podniků průmyslu chemického, a to dekretem č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, který sice v § 1 velmi obsáhle vymezoval podniky, jichž se zestátnění týká, zároveň však opět v § 1 a dále § 2 stanovoval výjimky.¹⁴

Další na řadě znárodnění zestátněním byl potravinářský průmysl, a to dekretem č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, jenž zasáhl, byly cukrovary, průmyslové lihovary, pivovary s výstavou vyšší 150.000 hl piva ve stavu k roku 1937, mlýny s denní výkonností více jak 60 tun obilí ke dni účinnosti dekretu, podniky tukového průmyslu s více jak 150 zaměstnanci dle stavu k 1. lednu 1938 až 1940 a podniky se zaměřením na výrobu čokolády a cukrovinek s více jak 500 zaměstnanci opět k 1. lednu 1938 až 1940¹⁵. Nakonec byly dekrety č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank, a č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven, zasaženo do finančního sektoru, když zestátněním byly bankovní a peněžní obchody přeměněny na národní podniky a soukromé pojišťovny na pojišťovny-národní podniky.

Jak z výše uvedeného plyne, rozsah znárodnění byl velký a samozřejmě tak nutně vyvstávaly problémy s případným zahraničním přesahem a vztahu k zahraničnímu kapitálu.

2.2. Vyvlastnění

Vyvlastnění neboli expropriace je institut vztahující se jak ke konfiskaci, tak ke znárodnění. Slouží jako nástroj, jehož prostřednictvím veřejné právo zasahuje do práva soukromého s účelem nucené změny vlastníka či omezení vlastnického práva ve prospěch od vlastníka odlišného subjektu. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejvážnější narušení vlastnického práva, ideální předpoklady by měly být takové, aby aplikace tohoto institutu prostřednictvím správního aktu proběhla pouze dle zásady *enumerativnosti veřejnoprávních tenzí*, ve veřejném zájmu a za náhradu, za užití *metody proportionality* a s dodržáním minimalizace následků střetu veřejného práva s právem soukromým.

---

¹⁴KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století.

¹⁵ § 1 dekretu č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského

Obdobu vyvlastnění lze pod pojmem *emere ab invito* nalézt již v římském právu, kdy ovšem stát v zájmu veřejném majetek nevyvlastňoval, ale provedl výkup proti vůli vlastníka.¹⁶

Úpravu institutu vyvlastnění v moderním způsobu chápání, tedy odejmutí nebo omezení vlastnictví pouze ve veřejném zájmu a za náhradu, obsahoval již všeobecný zákoník občanský (1811).¹⁷

Tento zákon v § 365 k vyvlastnění úředním textem stanovil: „*Wenn es das allgemeine Beste erheischt, muß ein Mitglied des Staates gegen eine angemessene Schadloshaltung selbst das vollständige Eigentum einer Sache abtreten*“ čili v českém znění zákona: „*Žádá-li toho obecné dobré, jest každý úd státu povinen, za přiměřenou náhradu i úplného vlastnického práva k věci odstoupiti*“¹⁸

Obecný právní předpis upravující vyvlastnění sice neexistoval, avšak v průběhu následujících let přibývalo různých speciálních právních předpisů upravujících tento institut v řadě specifických odvětví.¹⁹

Pro přiblížení mnohosti těchto speciálních tehdejších právních předpisů upravujících vyvlastnění a rozmanitosti odvětví, do nichž zasahovaly, lze pro příklady uvést zákon č. 30/1878 Sb. ř.z., v § 2 a § 3, ve věci vyvlastnění pro účely železnice, zákon č. 46/1864 Sb. čes. z.z. v § 19 pro účely veřejných silnic, zákon č. 33/1922 Sb. z. a n. v § 10 pro telegrafy, zákon č. 30/1869 Sb. ř.z. v § 6, 8, 15, 16 a 17 ve věcech vodoprávních, zákon č. 438/1919 Sb. z. a n. v § 7, 12, 28, a 33 ve prospěch užitečného všeobecného elektrického podniku, zákon č. 177/1909 Sb. ř.z. v § 61 za účelem zamezení a potlačení nakažlivých nemocí zvířecích, zákon č. 22/1893 Sb. ř.z. v § 1 a 2 k regulaci asanačního obvodu města Prahy, a nebo třeba zákon č. 92/1883 Sb. ř.z. v § 2 při slučování polnohospodářských pozemků.²⁰

Po vzniku Československa pak vyvlastňovací řízení, vzhledem k recepci rakousko-uherských právních předpisů s platností pro země české, upravovaly

---

¹⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 190

¹⁷ HORÁK, Ondřej, K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti, *Právník*. 2017, **156**(12). s. 1109-1123.

¹⁸ ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§§ 285 až 530)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 272

¹⁹ HORÁK, Ondřej, K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti, *Právník*. 2017, **156**(12). s. 1109-1123.

²⁰ ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§§ 285 až 530)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 276-277

nadále tyto původně rakousko-uherské právní předpisy, ovšem postupně byly přijímány i nové normy obsahující ustanovení upravující vyvlastnění.

Prozatímní ústava, zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918, občanská práva neupravovala a značně nedokonale odkazovala na recipovanou úpravu rakouskou. Počítalo se totiž s přijetím od října 2018 připravovaným zvláštním zákonem o všeobecných právech občanských, který se však nepodařilo závčas přijmout, když jedním z důvodů zpoždění byly spory o podobě soukromého vlastnictví ve spojení s radikálními představami socialistických stran o možném omezení soukromého vlastnictví.²¹

Až ústavní zákon č. 121/1920 Sb., z. a n., tedy Ústavní listina z roku 1920, v § 109 odst. 1 stanovoval možnost omezení vlastnického práva pouze formou zákona, čímž v zásadě potvrzoval nedotknutelnost vlastnického práva, avšak hned v § 109 odst. 2 ustanovením „*Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá*“ byla otevřena možnost legitimního vyvlastnění i bez náhrady.

Nyní si přiblížme, pro možnost následné komparace, jak probíhalo tehdejší řízení o vyvlastnění.

Obecné podmínky, kterými bylo řízení o vyvlastnění ovládáno, byly tři, a to *veřejný zájem, provedené řízení a přiměřená náhrada*. Řízení se dělilo na dvě části, a to řízení expropriační, v němž bylo rozhodnuto, zda a jaká věc bude vlastníku odňata, zda je příslušný zcela či zčásti zemský úřad nebo nebyla prostřednictvím *lex specialis* přenesena na jiný úřad, přičemž výsledkem této části byl expropriační nálezný a následně na řízení náhradové, v němž bylo rozhodnuto o náhradě. Přiměřená náhrada vyplývala z § 109 odst. 2 ústavní listiny, kdy náhrada měla být pravidelným, ale nikoliv nutným znakem vyvlastnění. Nahradit se měla jen újma majetková, a to nejen v rozsahu skutečné újmy, ale i třeba ušlý zisk či znehodnocený zbytek pozemku nebo ztížená možnost podnikání, zahrnovat se měly do náhrady i s vyvlastněním spojené poplatky jdoucí k tíži expropriáta. Náhrada měla být, jak plyne již z názvu podmínky řízení, přiměřená a mohla být poskytnuta expropriátovi buď ve formě kapitálové, nebo ve formě renty, což mělo

---

²¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodněné k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s. 37.

být zejména v případech vyvlastnění dočasného. O další podmínce řízení, a to pojmu veřejný zájem, bude pojednáno níže.²²

V tehdejších správních řízeních o vyvlastnění vznikala expropriantovi, jímž byl obecně prospěšný podnik, tzv. náhradní povinnost, vůči expropriátovi, jemuž byla věc nebo věcné právo vyvlastňovány, přičemž expropriátem nemusel být nutně jen občan rakousko-uherský, ale i jiné státní příslušnosti. Poměr mezi expropriantem a expropriátem byl veřejnoprávní a nevznikali z něj tak žádné závazky ze správy nebo zkrácení ceny, i kdyby mezi expropriantem a expropriátem došlo k uzavření dohody o přiměřené ceně. Oproti tomu nárok na přiměřenou náhradu byl soukromoprávní, na nějž se vztahovala příslušná ustanovení zákonů o prodlení, promlčení, kompenzaci a jiné. Vznikla-li vyvlastněním újma třetím osobám, například nájemcům, pastýřům, zástavním věřitelům atd., tak jejich nárok směřoval jen proti expropriátovi. Objektem vyvlastnění bylo vlastnictví k věcem hmotným i nehmotným, přičemž věci mohl být jak soukromý tak i *veřejný statek*, tedy zejména věci movité nebo nemovité a věcná nebo obligační práva. Obsahem vyvlastnění bylo „zkrácení“, nebo-li buď úplné odnětí práva vlastnického, nebo jakékoliv omezení práva, kupříkladu ve smyslu služebnosti, přičemž se nepřihlíželo k tomu, zda se tím zřizovalo právo jiné osobě či nikoliv, argumentací na znění ustanovení § 365 v němž uvedeno bylo *odstoupit* a nikoliv *postoupit* nebo přenechat. Měla-li tedy jiná osoba nabytí práv k vyvlastněné věci, přecházelo na ni právo nikoliv vyvlastňovacím nálezem, ale až teprve k okamžiku uhrazení náhrady, přičemž odevzdání nebo knihovní zápis vyžadován nebyl. Toto se však nevztahovalo na případy pozemkové přídělu reformy. Podmínky vyvlastnění byly předně limitovány ústavou, konkrétně již zmíněným § 109 ústavní listiny, avšak dle tehdejšího výkladu byla připouštěna možnost vyvlastnění i bez veřejného zájmu, postavení *lex generalis* pro obecné vyvlastnění měl všeobecný zákoník občanský a v případě naplnění zvláštní podmínky pak bylo dále postupováno podle *lex specialis*.²³

Zde je nutno se pozastavit a poukázat na potřebnost užití metod výkladu práva. V daném případě zejména na metodu gramatickou a doslovný výklad.

Jak bylo výše uvedeno, co do nabytí majetkových práv k vyvlastněné věci nedošlo z titulu vyvlastňovacího nálezu, ale právě až zaplacením náhrady.

---

²² ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§§ 285 až 530)*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 280

²³ tamtéž, s. 275-276

Okamžik nabytí práv byl totiž určen s argumentací zněním § 365 ve smyslu významu pojmu *odstoupiti* a nikoliv *postoupiti*. Poukázání na rozdíl významu *odstoupiti* a *postoupiti* pak měl i svůj význam ve vztahu k přidělům v rámci pozemkové reformy. Zdůrazněna tak byla negativní povinnost expropriáta vyjádřená pojem *odstoupiti* od pozitivní povinnosti ve smyslu slova *postoupiti*, tedy zcizit, zatížit nebo zřídit právo ve prospěch exproprianta.²⁴

Tato skutečnost je v současné době značně opomíjena, neboť v mnohých v současné době dostupných znění zákona je obsažen naopak pojem *postoupiti* namísto správného *odstoupiti*.²⁵

Velký zásah do vlastnických práv přinesla pozemková reforma první republiky, která byla realizována prostřednictvím souboru několik zákonů přijatých v období let 1918 až 1920. Prvním krokem k pozemkové reformě bylo dne 9. listopadu 1918 přijetí obsahově značně stručného zákona č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků. Účelem přijetí zákona bylo zamezení převodů nemovitých věcí v důsledku obav právě před pozemkovou reformou. Zákon proto v § 1 stanovil, že „Každé zcizení mezi živými, jakož i zastavení a reální zatížení smluvní i exekuční statků zapsaných do desek zemských bez svolení úřadů pro správu zemědělskou jest neplatné“.²⁶

V § 2 pak byla stanovena nepřípustnost zápisu smluv s datací před platností zákona do zemských desek, jejichž obsahem bylo právní jednání dle § 1. § 3 pak již jen stanovil účinnost dnem vyhlášení.

Tímto obsahově stručným zákonem však byl vládou získán čas pro přípravu legislativy pozemkové reformy, která byla zahájena prostřednictvím tzv. záborového zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, který určil zábor velkého majetku pozemkového, jenž § 2 vymezil jako majetek náležející jedné osobě nebo spoluvlastníkům o výměře větší než 150 ha půdy zemědělské nebo 250 ha půdy celkem.²⁷

Jak bylo uvedeno, v případě zákona č. 215/1919 Sb., z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, jest používán pojem záborový zákon či zábor.

---

²⁴ tamtéž, s. 276

²⁵ Srov. *OBEČNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ ze dne 1. června 1811: 946/1811 Sb. zák. soud. znění účinné od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965* [online]. beck-online start [cit. 2021-8-20]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugyxhazrtgy2s2ma>

²⁶ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017., s. 46.

²⁷ tamtéž, s. 46, v textu je však autorem uveden zákon č. 25/1918

Pojem zábor, jakožto poměrně specifický prvek československé pozemkové reformy, byl vytvořen prof. Janem Krčmářem ve snaze navození dojmu, že se nejedná o vyvlastnění, ale o kroky v rámci obecného dobra za s poukázáním na prvek přerozdělení „velkého majetku pozemkového“ a s ponecháním konečných účinků vyvlastnění až na rozhodnutí Pozemkového úřadu. Zábor tak omezil vlastníka majetku definovaného v § 2 v dispozici s majetkem, čímž ve své podstatě vymezil hranici vlastnictví půdy soukromím osobám, ale zároveň poskytl československému státu právní titul k určení pozemků, jenž bylo možno za náhradu vyvlastnit a následně použít k účelům „všeobecně prospěšným“ nebo pro přiděl. Proto je v souvislosti se zákonem č. 215/1919 Sb. z. a n. nutno přihlížet i k zákonu č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě(zákon přidělový), který vymezil určitý okruh možných adresátů a způsob přidělu zabrané půdy, a dále na základě § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. vzniklého zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový), kterým byly řešeny, kromě procesní postupy převzetí zabraného majetku, též náhrady za vyvlastnění (v části IIIB.)²⁸

Ostatně i dobový komentář občanského zákoníku řadí mezi *případy podobné vyvlastnění* a uvádí k němu: „*Skutečnost, že v době vyhlášení záborového zákona něčí majetek byl velkým majetkem pozemkovým (t. zv. zabraný majetek), způsobila, že ho bylo možno použití k účelům správnějšího rozdělení pozemkové držebnosti (k t. zv. pozemkové reformě), což se dalo nikoliv vyvlastněním, nýbrž převzetím (podle zákona náhradového z 8. dubna 1920, č. 329 Sb. z. a n.). O závazných stupnicích pro vyměrování náhrady za zabraný majetek pozemkový viz nař. z 21. ledna 1921, č. 53 Sb. z. a n.*“.²⁹

Pozemková reforma z dob první republiky, která reálně probíhala několik let a nepochybně svůj účel zčásti naplnila, a to nejen po stránce přerozdělení zabrané a na venkovských oblastech žádané zemědělské půdy. Jejím prostřednictvím bylo zčásti dosaženo i tehdejších cílů politických, neboť vyhověla dobovému volání společnosti po jiném uspořádání majetkových poměrů a

---

²⁸KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s. 36.

²⁹ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§§ 285 až 530)*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935. s. 281

sociálních vrstev. Ve výsledku napomohla i ke zvýšení popularity levicových stran

Následovaly též i další právní předpisy institut vyvlastnění upravující, jako např. § 77 zákona č. 177/1927 Sb., o pozemkovém katastru a jeho vedení, upravující vyvlastnění pozemku při triangulaci. Zcela specifickými speciálním právním předpisem upravujícím vyvlastnění byl zákon č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu.

Vyvlastňování v rozmezí let 1939 až 1945 lze spíše k samotnému charakteru považovat za konfiskace o čemž je pojednáno níže.

2.2.3. Veřejný zájem

Je na místě se zde krátce pozastavit nad tím, co je vlastně *veřejný zájem*. K pojmu veřejný zájem, jakožto legitimnímu důvodu vyvlastnění, je totiž vhodné připomenout jeho řazení mezi *neurčité právní pojmy*, neboť nakořik se jedná o významný právní institut, není v právních předpisech zakotvena jeho definice.

Lze ale veřejný zájem dostatečně určitě definovat? V současnosti jej právní slovník definuje jako „*druh zájmu, který je obecně prospěšný (zejména zájem státu či jiné veřejnoprávní korporace), opak čistě soukromého zájmu. Uplatňuje se v tvorbě, interpretaci a v aplikaci práva, zvláště jako jeden ze dvou důvodů zákonné limitace základních práv a svobod. Protože se jedná o jeden z právních pojmů s neostrým významem, měl by být v zákonech blíže specifikován či definován.*“³⁰

Tedy pokud se pozastavíme nad možností právní definice veřejného zájmu, již z podstaty, krom podmínky určení nutnosti jeho prospěchu pro obecné blaho většinového podílu společnosti, plyne složitost určení okruhu jevů, pojmů, skutečností a věcí, které by se pod pojem „veřejný zájem“ měli subsumovat, neboť tyto jsou odvislé od místa, času a aktuálních potřeby společnosti. Je žádoucí, aby výklad obsahu pojmu veřejný zájem byl činěn v souvislosti ke konkrétnímu správnímu aktu a nikoliv všeobecně.

Výklad k obecnému zákoník občanskému na veřejný zájem nahlížel způsobem obdobným dnešnímu vnímání. Jako na kolizi mezi zájmem jednotlivce se zájmem veřejným ve prospěch společnosti.

---

³⁰HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. s. 1236

Nicméně v minulosti se u nás vyskytl případ, kdy definici veřejného zájmu obsahoval nikoliv obecný právní předpis, ale *lex specialis*, a to např. zákon č. 124/1924 Sb., z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti, který však byl účinný pouze od 23. června 1924 do 6. července 1933, a který stanovil, že „*Za zájem veřejný považuje se zejména dodržování zákonů a nařízení, snaha po odstranění zlořádů ve veřejné správě, hájení společných zájmů jednotlivých tříd a stavů společenských, národností a uznaných náboženských společností, obrana pracovních, mzdových a služebních smluv a řádů, usilování o zlepšení pracovních, služebních nebo mzdových poměrů a o zamezení toho, aby nebyly zhoršeny*“³¹, nebo, dle mého názoru, zákon č. 63/1935 Sb., o vyvlastnění k účelům obrany státu, jehož možnost užití k legitimnímu aktu vyvlastnění byla velmi široká a který v podstatě v § 1 definoval, nutno říci logicky, jako veřejný zájem, respektive část veřejného zájmu, obrany schopnost státu.

Z historických událostí lze vysledovat, že absence definice veřejného zájmu za současného, již zmíněného ustanovení v § 109 ústavní listiny o možné přípustnosti vyloučení náhrady, byla zneužívána levicovým spektrem politických stran při vyvlastňovacích aktech.

2.3. Zestátnění

O pojmu zestátnění bylo již zčásti pojednáno v souvislosti se znárodněním. Od znárodnění se odlišoval právě v ideologickém vyjádření pojmu. V případě zestátnění, jak již ze samotného názvu lze dovodit, přecházel majetek vždy na stát. Pojem zestátnění byl užíván zejména ve spojitosti s velkými průmyslovými podniky.³²

2.4. Konfiskace

Konfiskace je zpravidla historicky vnímána jakožto prvek v právu trestním, jako sankce za závažné protiprávní jednání, jejímž obsahem je propadnutí majetku ve prospěch státu bez nároku na náhradu.

---

³¹ § 4 odst. 2 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti

³² KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století.

Pojem konfiskace je historicky znám již z dob práva římského a už v těch dobách byl používán jako institut k vyvlastnění majetku, v případě trestu propadnutí majetku se jednalo o *publicatio bonorum*.³³

U nás je pojem konfiskace veřejností předně spojen zejména s obdobím po bitvě na Bílé hoře (1620), kdy pobělohorské konfiskace byly uplatněny jako trest vůči účastníkům povstání českých stavů proti Habsburkům a s obdobím konfiskací probíhajících u nás po roce 1945 na základě Benešových dekretů.

Ovšem i v rámci pozemkové reformy prováděné v období tzv. první republiky lze spatřovat konfiskaci, a to v případech provedení vyvlastnění bez náhrady stanovených v § 36 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n. (zákon náhradový).

V období let 1939 až 1945, tedy období Protektorátu Čechy a Morava, docházelo ke konfiskacím v rozsáhlém měřítku, přičemž uplatňovány byly nejen československé právní předpisy, ale i německé, v daném případě zejména trestní právní předpisy. Konfiskován nebyl jen drobný majetek, ale i rozsáhlé pozemky, jako příklad lze uvést Výcvikový prostor Waffen SS Benešov nebo výcvikový prostor na Vyškovsku, přičemž osoby české národnosti byly povinny se z oblasti vystěhovat. Dokonce takřka celý nemovitý majetek československého státu přešel na instituce spadající pod kontrolu Velkoněmecké říši. Vedle toho zároveň probíhala i v českých zemích, respektive v dané době na území Protektorátu, tzv. arizace židovského majetku, jež spočívala v převodu majetku Židů na Árijce v rámci aplikace Norimberských zákonů z roku 1935.³⁴

Konfiskace probíhající v poválečném Československu, tedy od roku 1945, byly zahájeny dekretem prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Tomuto dekretu sic ještě předcházela dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, ten však pouze uvaloval na stížené majetky národní správu a neřešilo se tak prozatím další nakládání s majetkem. V průběhu příprav dekretu č. 12/1945 Sb. byl sice prezidentem Benešem vznesen návrh na záměnu pojmu „konfiskace“ za pojem „vyvlastnění“ s poukazem na

---

³³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. s. 190

³⁴ KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s 86-87.

problém související s majetkem v budoucnu odsouvaných Němců a zemědělské reformy, nakonec však byl přijat pojem „konfiskace bez náhrady“.³⁵

Předmětem konfiskace měl být zemědělský majetek „a) všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na státní příslušnost, b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945, c) akciových a jiných společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům“³⁶, avšak, což bude dále podstatné, připouštěla se z konfiskace výjimka pro osoby německé a maďarské národnosti, které se aktivně bojovali za osvobození Československa a udržení jeho celistvosti, nebo vyjimky z titulu rozhodnutí příslušného okresního národního výboru učiněného k návrhu rolnické komise, či v případě zrádců a nepřátel republiky pak z rozhodnutí zemského národního výboru k návrhu příslušného okresního národního výboru.³⁷ Další vyjimky a procesní postup pak byl samostatně upraven ústavním dekretem č. 33/1945 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

Konfiskace byly správní řízení, a vedeny byly, s výjimkami stanovenými přímo konkrétním dekretem, podle zákona č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy, a vládního nařízení č. 8/1928 Sb..

K završení konfiskací došlo dekretem č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Zatímco co dekretem č. 12/1945 Sb. došlo ke konfiskaci zemědělského majetku vymezených osob, v případě dekretu č. 108/1945 Sb. šlo již o konfiskaci veškerého majetku, tedy movitého i nemovitého, se zdůrazněním na majetková práva a okruh dekretem dotčených zde byl určen v poměrně širokém pojetí oproti dekretu č. 12/1945 Sb..

I dekret č. 108/1945 Sb. připouštěl určité výjimky z konfiskace a možnost náhrad za zkonfiskovaný majetek. Z konfiskace byly vyňaty věci sloužící

---

³⁵KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století., s 150.

³⁶ § 1 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

³⁷ § 1 až § 3 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

k uspokojování životních potřeb nebo nutné pro výkon zaměstnání dotčených osob a jejich rodinných členů.³⁸

Tedy výjimky z konfiskace se vztahovaly v podstatě na takový majetek, který bylo možno zabalit „s sebou“ při „plošném vyklizení“ obyvatel hlavně německé a zčásti i maďarské národnosti, probíhajícím během již organizovaných odsunů v roce 1946.

Poměrně rozporuplné specifikum dekretů byla působnost *ex lege* a *ex tunc*. Ačkoliv účinky dekretů nastávaly jejich vyhlášením, teprve prostřednictvím rozhodnutí správního orgánu mělo dojít k určení konkrétních subjektů, vůči kterým bude konfiskační akt uplatněn a k právní moci rozhodnutí správního orgánu se vázaly účinky *ex nunc*, což potvrzuje např. nález Nejvyššího správního soudu sp.zn. 711/47-3 ze dne 9.12.1947: „*Ustanovení § 4 úst. dekretu č. 33/1945 Sb., že manželky československých státních občanů až do rozhodnutí o jejich žádosti za přiznání československého státního občanství jest považovati za československé státní občany, nevylučuje zemědělský majetek těchto manželek z dosahu ustanovení dekr. č. 12/1945 Sb.*“.³⁹

Nutné je však ještě dodat poměrně významnou skutečnost, že v případech, kdy byla na majetek uvalena národní správa, zůstávaly vlastnická práva zachována, byť pouze formou *nuda proprietas*.

3. Historie rodu Schwarzenbergů

3.1. Historie rodu Schwarzenbergů v období do roku 1918

Šlechtický rod Schwarzengbergů, jak je všeobecně známo a velmi často ve zdejších končinách v příhodných okolnostech zdůrazňováno, není původním českým šlechtickým rodem. V zemích českých se etablovali až v průběhu 17. století. V průběhu historie nabyl tento rod původem z chudé zemanské tvrže nejen značného majetku, ale zejména význačného postavení mezi evropskými šlechtickými rody, přičemž někteří členové rodu sehráli důležité role nejen v české historii, ale i v historii okolních zemí.

V průběhu času, zejména od období Národního obrození, však vznikal především v nevzdělaných vrstvách společnosti fenomén obviňování

---

³⁸ § 2 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

³⁹ nález Nejvyššího správního soudu ze dne 9.12.1947, sp.zn. 711/47-3[online] Sbírnka nálezů NSS (1918-1949) – Bohuslav, [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <http://data.atlascloud.cz/JUD/bohuslavadmin/1947/1792.pdf>

Schwarzenbergů z cizáctví, nařčení z protičeských postojů, obohacování se na úkor společnosti a škození českým zemím. V některých případech pak byly užívány historicky zcela nesmyslné argumenty, jako již známé obvinění z „boje Schwarzenbergů proti sedlákům v bitvě u Chlumce“. Tento fenomén pak byl v dalším sledu dějin ideologicky a politicky zneužíván při odůvodnění a přípravě legislativy vyvlastnění. V této souvislosti jest záhodno přiblížit i historii rodu ve vztahu k zemím českým od dob historicky nejstarších.

Zřejmě nejstarší historická zmínka o tomto šlechtickém rodu je z roku 1155⁴⁰, z oblasti Dolních Frank (Bavorsko), kde rod obýval zemanskou tvrz s názvem Seinsheim. Odtud pak bylo užíváno původní rodové jméno *von Seinsheim* a prvním známým členem rodu je Sifridus. Významným členem v nejstarším období historie rodu byl Erkinger I, který na počátku 15. století zakoupil panství a hrad nesoucí název Schwarzenberg, a od této doby počal rod užívat i rodové jméno *Schwarzenberg* a psal se tedy již *von Seinsheimauf Schwarzenberg*, později již pouze *von Schwarzenberg*. Erkinger I. ze Schwarzenbergu byl i vůbec prvním členem rodu, který měl jakýsi vztah k českým zemím byl, který se nejen účastnil tažení proti husitům, ale především dostal do zástavy za poskytnuté půjčky římskému králi Zikmundovi Lucemburskému k financování válečných výprav, města a hrady Beroun, Žebrák, Točnick, Kadaň, Žatec a dvůr v Libanicích. Po jeho smrti se rod rozdělil na větve stefanberskou, jejímiž příslušníky byly všichni členové rodu žijící později v Čechách, a hohlenlandsberskou.⁴¹

Počínaje Janem Adolfem I. ze Schwarzenbergu, jemuž dne byl dne 25. dubna 1654 udělen císařem Ferdinandem III. udělen inkolát, vstupují Schwarzenbergové natrvalo do Čech, kde Jan Adolfem I. získal již dříve panství Třeboň a dále prostřednictvím své vzdělanosti, píle a diplomatických schopností nejen ve službách císaře. Co se týče jeho vztahu k Čechám, je na místě zmínit, že ač se již pro vysoký věk nenaučil česky, trval na ovládnání obou tehdejších zdejších jazyků, tedy němčiny i češtiny, ze strany svých úředníků, podporoval

---

⁴⁰ údaje se v literatuře odlišují, často bývá uveden též rok 1172, Pavel Juřík ve své knize *Schwarzenbergové: nice než rovné*, uvádí rok 1127

⁴¹BADALOVÁ, Marie. *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2008. Collections., s. 23.

rozvoj zemědělství a řemesel, zřizoval chudobince a zasadil se o výsadbu jihočeských lesů.⁴²

Druhý kníže ze Schwarzenbergu, Ferdinand Vilém Eusebius, který rozmnožil majetek rodu a byl, mimo jiné, i nositelem titulu *Morový král* za své zásluhy při zvládnutí morové epidemie ve Vídni, zasáhl do budoucnosti rodu zásadním způsobem, když před svou smrtí v roce 1703 ve své závěti, která v podobě silné knihy byla mnoho let připravována a obsahovala mimo jiné i kodex chování rodu Schwarzenbergů dodržovaný členy rodu dodnes, stanovil, že vyskytnou-li se v budoucnu v jedné generaci dva bratři ochotní a schopní přijmouti dědictví, mají se vytvořit dvě rodové linie a majetek rozdělit mezi tyto dvě linie. Jeho druhorozený syn se následně prostřednictvím nákupu dalších statků, ale hlavně díky dědictví po své tetě Marii Arnoštce von Eggenberg v roce 1719, jehož předmětem byla rozsáhlá panství Prachatice, Netolice, Český Krumlov, Vimperk a Orlík, stal jedním z největších vlastníků pozemků v českém království. Díky tomu tak rod ovládal takřka celé jižní Čechy⁴³

Po smrti Jana I. Nepomuka Schwarzenberga, který stál za projektem první komerční banky v Rakousku, později kvůli souvislosti s rodem zvané Schwarzenberská banka, nebo za vybudováním známého Schwarzenberského kanálu, se rod posléze, naplňující již výše zmíněnou závěť, v roce 1802 dělí na starší hlubocko-krumlovskou primogenituru a mladší orlicko-zvíkovskou sekundogenituru.⁴⁴

Nadále se vzhledem k tématu budu věnovat již pouze větvi hlubocko-krumlovské jakožto primogenituře, avšak nelze nepoznamenat, že členové orlicko-zvíkovské sekundogenitury byli politicky aktivnější a v české historii zanechali nesmazatelnou stopu a stejně jako hlubocko-krumlovská primogenitura se i oni vymezili proti nacismu, což je věc dnes všeobecně široce známá. Na druhou stranu je nutno doplnit, že ne všechny činy rodů Schwarzenbergů byly vnímány vřele. Jako například lze uvést velmi známý, sic z kontextu vytržený, výrok příslušníka orlicko-zvíkovské větve rodu Karla IV. Schwarzenberga o husitech jako bandě „žhářů a lupičů“ což pak bylo ze stran jiných v budoucnu často vůči rodu použito.

---

⁴²JUŘÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub), s. 23-24.

⁴³JUŘÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub), s. 25-28.

⁴⁴ tamtéž, s. 43

Zakladatelem hlubocko-krumlovské primogenitury se stal Josef Jan Nepomuk ze Schwarzenbergu, který pokračoval ekonomických reformách a stavebních projektech. Vzhledem k tomu, že za jeho života došlo k prodeji nebo konfiskaci rodového majetku v německých zemích, soustředil se na rozšíření rodového majetku již především v jihozápadních a severozápadních Čechách.⁴⁵

Dalším významným členem, zejména ve vztahu k zemím českým, byl lidem velmi oblíbený Adolf Josef ze Schwarzenbergu, který dále rozvíjel majetky rodu zejména zakládáním lihovarů, pivovarů, cukrovarů a sýráren, přičemž úspěchy schwarzenberského hospodaření byly prezentovány na veškerých významnějších výstavách nejen v Čechách, ale i v zahraničí. Při svém zájmu o historii nejen podporoval zachovávání historických památek, zabraňoval necitlivým úpravám kostelů, ale též se i přímo účastnil archeologických výzkumů. Neváhal označit za památku rodiště Jana Žižky a nechal na louce u Hluboké postavit pomník připomínající popravu Závaše z Falkenštějna. Od roku 1867 byl poslancem na sněmu království českého a od roku 1888 člen panské sněmovny. Za jeho dob a již i za života jeho otce je často navštěvoval František Palacký.⁴⁶

Jak vzpomínal Josef Weber (1934), zaměstnanec Schwarzenbergů, byl Adolf Josef mimo jiné i všeobecně vůči lidu vstřícný, poskytoval hmotnou podporu chudým a potřebným a „*politicky kníže Adolf byl vůči oběma národnostem v Čechách úzkostlivě spravedliv, národnostní třenice přímo nenáviděl a neměl rád extrémů nebo vybočení z mezí slušnosti a respektu, ať šlo o Čecha nebo Němce*“⁴⁷.

Ostatně všeobecně přívětivému postoji schwarzenberských zaměstnanců se nelze divit, neboť již ve své době měli zavedené poměrně progresivní odměny za své služby oproti většině zaměstnanců z jiných míst včetně státních. Schwarzenberští zaměstnanci měli nejen mzdy, ale možnosti naturální penze dle třídy služného, v rámci níž jim byla poskytovány naturálie ve formě piva, pšenice, žita, másla, sýra, ječmene, ovsa, hrachu, soli, sýrů, ale i ryb a palivového dřeva a

---

⁴⁵OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Schwarzenbergové: primogenitura 1790-1950*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2009. Didactica.

⁴⁶OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Schwarzenbergové: primogenitura 1790-1950*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2009. Didactica.

⁴⁷Sekretářem: Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenbergu. *Tradice: věstník Svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku v Č. Budějovicích*. České Budějovice: Nákladem Svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku, 1934-1938, 1934, 1(4), 92 - 100.

k tomu pak i možnost svatebního daru či povozu k přesunu. Vypláceny pak byly dále i peněžité příspěvky. Penzi pobírali též i vdovci a vdovy po zaměstnancích. Již roku 1856 byl vydán první platový řád zvaný „*Platová a penzijní tabulka pro knížecí schwarzenberský personál v Čechách (Gehalts und Pensions – Tabellen des fürstlich schwarzenbergschen Dienst – Personals in Böhmen)*“ která byla sestavena pro různé skupiny zaměstnanců dle oboru. Například v obrou lesnictví byly platové třídy rozděleny do 15 platových tříd od nejvyšší I. po nejnižší IX. a výše mezd činila od 504 do 180 zlatých.⁴⁸

3.2. Historie rodu Schwarzenbergů u nás v období 1918 – 1945

3.2.1. Kníže Jan Nepomuk a období za pozemkových reform

Po Adolfu Josefovi převzal správu majetku hlubocko-krumlovské primogenitury jeho syn Jan Nepomuk II ze Schwarzenbergu, který pokračoval ve šlépějích svého otce a v období zániku Rakousko-Uherska držel obrovský majetek. Co se půdy týče, tak dle výkazů z roku 1922, jejichž údaje se však mohou mírně lišit, držel 176 146 ha. půdy, z čehož 109 703 ha tvořily lesy, přičemž zhruba polovina z toho tvořila jeho osobní majetek. Největší rozlohu, téměř 157 000 ha., měly statky v jižních Čechách, kde se nacházel i vůbec největší statek, a to Český Krumlov. Menší statky v severozápadních Čechách oplývaly rozlohou vyšší jak 19 000 ha..⁴⁹

Vzhledem k situaci v novém státě a stále více stoupající popularitě levicových myšlenek bylo zřejmé, že s přicházející pozemkovou reformou budou dotčeny i zemědělské pozemky schwarzenberské. Byť si Jan Nepomuk nastávající situaci uvědomoval již průběhu světové války a byl ochotem rolníkům toužícím po půdě vyjít v určitém rozsahu vstříc, samotná existence tak obrovského majetku spočívajícího v rukách jednoho rodu či lépe jedné osoby, zavdával v širších vrstvách lidu podnět k neklidu a touze o jeho rozdělení. A převládnu-li ve společnosti takové nálady, stává se z nich velmi rychle věc politická. Agrárníci a levicový tisk se tak chopili příležitosti a vyzývající k vyvlastnění poukazovali zároveň na cizí národnost Schwarzenbergů.⁵⁰

---

⁴⁸MACAR, Václav. Svědectví z archivů. *Obnovená tradice* [online]. České Budějovice: Historický spolek Schwarzenberg v Českých Budějovicích, 1991, II(4), 9-10 [cit. 2021-8-15]. Dostupné z: <http://www.hss.barok.org/text-clanku.php?t=35&c=4#top>

⁴⁹HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 233

⁵⁰ tamtéž, s. 257

Prvním omezením byl již zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků, který omezil nakládání s majetky, následovaný tzv. záborovým zákonem č. 215/1919 Sb. z. a n.. Následně zákonem č. 81/1920 Sb. z. a n., přidělový zákon, byl proveden krok k samotnému provedení pozemkové reformy. Jan Nepomuk se snažil, zřejmě po dohodě s ostatními velkostatkáři, gradující situaci alespoň poněkud zklidnit a odpor proti velkostatkům utlumit prostřednictvím spolupráce na pozemkové reformě a prostřednictvím postoupení co největšího množství půdy ve prospěch státu, ovšem s přihlédnutím k minimalizaci zásahu do chodu panských dvorů. Pro zajímavost lze uvést, že pravděpodobně v rámci uvedeného došlo prostřednictvím ředitele schwarzenberské správy Jaroschka i k nabídce zámku a části panství Mšec u Nového Strašecí prezidentské kanceláři, jako letní sídlo pro prezidenta T.G.Masaryka. Ten si však nakonec vybral Lány. Za všeobecné obavy z vyvlastnění proběhla v květnu 1920 jednání se Státním pozemkovým úřadem, který v první fázi projevoval zájem až o 12 300 ha. půdy, která se z velké části nacházela právě v jižních Čechách, především na statcích třeboňských a českokrumlovských. V průběhu dalších jednání byl prostřednictvím Zdeňka Píchy, budoucího centrálního ředitele schwarzenberské správy, vyjádřen vstřícný postoj k převodu až třetiny schwarzenberské zemědělské půdy ve prospěch dlouholetých pastýřů a zároveň i doporučení k zachování velkostatků a jen menší rozděl půdy drobnějším rolníkům s poukazem na malou efektivitu obhospodařování malých přídělů. Píchovo vyjádření ovšem bylo v rozporu s tehdejšími politickými zájmy. Krom hrozby vyvlastnění pak znamenala prohlubocko-krumlovskou primogenituru samotná daň z majetku a přírůstek majetku, která byla před snížením o výměru dle vyvlastněných pozemků, stanovena na částku 154 000 000,- Kč, přičemž tyto prostředky nebyly aktuálně z vlastních zdrojů ani k dispozici. Samotný zábor zemědělské půdy probíhal poměrně rychle, avšak ne vždy zcela v míru. Proti záboru se stavěli schwarzenberští zaměstnanci na mnoha místech a poměrně ostře proti komisím Státního pozemkového úřadu vystupovali, zejména pak Libějovicích.⁵¹

Jak totiž bylo shora uvedeno, schwarzenberští zaměstnanci měli zajištěny ve svých kategoriích nejen jedny z nejlepších mezd v republice, ale též i starobní, nemocenské, vdovské, sirotčí a další penze a reálně tak neměli zájem o uskutečnění vyvlastnění. Ani tehdy a ani potom.

---

⁵¹ tamtéž, s. 258-260

Akt záboru, jenž měl vyvlastnění realizovanému následně prostřednictvím „náhradového zákona“, předcházet, se fakticky, jak po materiální stránce, tak i po stránce sociální, nedotýkal jen rodu Schwarzenbergů, ale též jejich zaměstnanců, jichž nebylo zrovna málo, a toto se dále násobilo počtem rodinných příslušníků. A hrozící budoucí následky z celkové situace tak byly i dotčenými osobami, jak z jejich reakcí vyplývá, i vnímány. Pro představu rozsahu nahlédněme na vyjádření v číslech a okolnostech.

Do konce roku 1922 došlo ke snížení majetku hlubocko-krumlovské primogenitury o 27 011 ha., z čehož převážnou část rod pozbyl v důsledku převodů dlouholetým pastýřům právě v návaznosti k pozemkové reformě. Následovala mnohá jednání schwarzenberských se Státním pozemkovým úřadem ve snaze minimalizovat dopady pozemkové reformy, avšak mezitím došlo k vyhlášení záměru zestátnění též lesní půdy. V roce 1923 pak převzal Státním pozemkový úřad a ministerstvo zemědělství z majetku rodu celkem 22 335 ha. půdy. Problematická byla samozřejmě i dávka z majetku a z přírůstku majetku, která byla vymáhána i za tentýž majetek, jaký byl už odňat. V souladu s normou bylo sice vyvlastňování prováděno za náhradu, která byla stanovena po dohodě v případě zemědělské půdy na 1 200,- Kč na hektar v jižních Čechách, v úrodnějších severozápadních oblastech na 1 500,- Kč za hektar a 5 600,- Kč v případě chmelnic. K tomuto lze uvést, že tehdejším periodikem Národní listy byl odhad skutečné tržní ceny proveden na v jižních Čechách 8 000,- Kč za hektar, v severozápadních Čechách na 15 000,- Kč a v případě chmelnic pak 30 000,- Kč. V polovině 20. let tak byla pozemková reforma v první části v podstatě ukončena. Za vyvlastněnou půdu obdrželi Schwarzenbergové od státu zhruba 43 miliónů korun československých, ovšem z toho jim bylo vyplaceno pouze 5,8 miliónů korun, neboť 34 miliónů bylo státem převedeno rovnou na daň z majetku a zhruba 3,4 miliónu korun zapsáno do náhradové knížky. Dalších 48 miliónů bylo sice Schwarzenbergům přiznáno jako náhrada, ovšem prozatím nevyplaceno. Tím však nároky vznášené státem na dalším půdu nekončili, navíc do toho zasahovala připravovaná realizace reformy lesní. Po většinu času byla dále proto vedena další jednání mezi Schwarzenbergy a státem, respektive institucemi státu, během nichž se Schwarzenbergové snažili opakovaně dosáhnout dohod, které by zaručily snížení dopadu reformy pozemkové a reformy lesní, v jejímž rámci bylo například do roku 1926 zestátněno více než 24 000 ha. lesů, na jejich statky. Samotné provádění pozemkové reformy na schwarzenberských

statcích se neobešlo bez korupce a klientelismu, což přiznával i tehdejší ministerský předseda František Udržal, stěžující si projevující se korupci provádějící provádění pozemkové reformy nebo na přidělování zbytkových statků poslancům a ministrům.⁵²

Pozastavíme-li se zde a zamyslíme-li se nad skutečným množstvím osob, jichž se pozemkové reformy měly v negativním smyslu reálně týkat a jejichž práva byla již v té době ústavně chráněna, můžeme dojít k závěru značné kolize veřejného práva s právem soukromým, při níž by stěží obstála možnost naplnění a užití tehdy v obecném zákoníku občanském v § 365 obsaženého pojmu „obecné dobro“ jako první podmínky pro realizaci řízení ve smyslu správního aktu vyvlastnění a stejně tak i nesplnění další výše uvedené podmínky řízení, a to přiměřená náhrada na újmě.

V rámci pozemkové reformy bylo původně zamýšleno zestátnění veškerého majetku šlechty, ovšem v souvislosti s její realizací vyvstaly nejen problémy právního charakteru, ale i poměru sociálního. Vyplývalo totiž právě to, že při uskutečnění pozemkové reformy ve velkém rozsahu by zaměstnání pozbyly desítky tisíc osob, což by následně naopak zase stát zatížilo ve smyslu nutnosti zajištění alespoň jejich základních potřeb, přičemž při takovém případném objemu nezaměstnaných nelze ani pominout možnosti hrozby případných občanských nepokojů. Nakonec bylo tedy přistoupeno ke zmírnění pozemkové reformy a nakonec ukončena v roce 1930. I přesto šlechtickým rodům zůstali často jen pozemky, o něž nebyl v rámci pozemkové reformy zájem, jako pozemky málo úrodné nebo nesoucí nákladné závazky. V porovnání majetkových poměrů z dob před zahájení pozemkové reformy a po jejím skončení, jednoznačně plyne její dopad na majetek Schwarzenbergů. Ztráty byly obrovské. Rozsah pozemkových držav se snížil ze 176 440 hektarů na 87 368 hektarů a z některých panství nezbylo skoro ničeho vyjma zámku.⁵³

V držení rodu se po provedené reformě nacházely pouze statky Český Krumlov, Hluboká nad Vltavou, Vimperk a Chýnov, tedy pouze čtyři oproti původním dvanácti velkostatkům.⁵⁴

---

⁵² HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 262-271

⁵³ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6010-5. s. 74

⁵⁴ VOCHOZKA, Šimon. *Historie majetku hlubocké větve Schwarzenbergů v období 1938-1950*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta

Schwarzenbergům přitom zůstala většina zaměstnanců a vzhledem k poskytovaným penzím, tak měli nejen závazky z mezd ale i penzí, dále museli hradit náklady na údržbu nemovitostí a a pochopitelně též daně. Nicméně i přesto Schwarzenbergové dokázali zachovat zbytky statků jako provozuschopný hospodářský celek a vést je dále nejen k prosperitě, ale i zvelebení. Při tom všem byly ve prospěch zaměstnanců zachovány dobré mzdy, jakož i penzijní a sociální péče.⁵⁵

V průběhu pozemkové reformy vedl jednání za hlubocko-krumlovskou primogenituru zpravidla nikoliv kníže Jan Nepomuk, který se krátce po vzniku Československa vzdal role aktivního správce rodového majetku, ale jeho syn, dr. Adolf Schwarzenberg, kterého kníže Jan Nepomuk v roce 1920 pověřil „inspekci všech statků“ a od roku 1923 jej jmenoval svým generálním zmocněncem.⁵⁶

Dr. Adolf Schwarzenberg tak již velmi záhy po vzniku Československa čelil situaci, kdy nejprve přišel o šlechtický titul, právo užívání erbovních rodových znaků a záhy na to již čelil i ztrátě značného rodového majetku. To mu nepochybně dávalo, stejně jako jednání se státem ohledně pozemkových reforem a překotný vývoj mezinárodních událostí, možnost tušení událostí, které měly následovat až do okamžiku jeho postavení jako *persona non grata*, což se ovšem netýkalo jeho majetku. Vzhledem k tomu, že je právě jeho osoba je pro kauzu podstatná, je vhodné se u něj pozastavit.

3.2.2. JUDr. Adolf Schwarzenberg

JUDr. Adolf Schwarzenberg, celým jménem Adolph Johann Maria Franz-Josef Hubert Agapit Schwarzenberg, se narodil dne 18. srpna 1890.⁵⁷

Po studiu na gymnáziu ve Vídni a ve Feldkirchu a absolvování základní vojenské služby, vystudoval práva na české části Karlovi univerzity v Praze. V průběhu první světové války se účastnil bojů na ruské a italské frontě a dokonce na Blízkém východě, načež po skončení válečného konfliktu a vzniku Československa nastoupil do činné služby v armádě nového státu, kde sloužil až do září 1920. V říjnu 1930 pojal za manželku princeznu Hildu Sophii, dceru Viléma IV, velkovévody lucemburského, která se musela vzdát nároku na

⁵⁵ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6010-5. s. 74

⁵⁶ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4. s. 237

⁵⁷ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6010-5. s. 74

lucemburský trůn. Vzhledem k tomu, že pár zůstal bezdětný, osud hlubocko-krumovské primogenitury záležel na Adolfových bratrancích, Josefu a Jindřichovi. Manželský pár mnoho cestoval nejen po Evropě, ale i po dalších kontinentech. Vzhledem k vzájemně sdílené zálibě v lovu, zakoupili manželé farmu v Africe, která jim v dalších letech poskytovala zázemí.⁵⁸

Ve vztahu k svým zaměstnancům pokračoval ve vstřícně nastolené linii. Například Pavel Juřík o tomto uvádí: „*Pro sebe a zaměstnance, kteří byli často na služebních cestách, objednal vozy Tatra. Zaměstnanci si je mohli pořídít do svého vlastnictví za zvýhodněnou cenu na 96 přijatelných splátek. Schwarzenberská správa platila polovinu nákladů na pojištění a opravy vozů a hradila jim kilometrovné.*“⁵⁹

Jako do budoucna problematické se projevilo jeho přihlášení k německé národnosti v roce 1930 při sčítání lidu. Adolf Schwarzenberg byl v době sčítání lidu mimo Československo a sčítací arch vyplnil jeho zaměstnanec. O tom, nakolik to mohlo či nemohlo být bez jeho vědomí, je možné dnes již pouze polemizovat. Bukovský, v plné moci Adolfa Schwarzenberga, později v námitkách proti konfiskační vyhlášce mimo jiné uvedl, že: „*jestliže někdo prohlašoval jej za Němce, pak se tak stalo nepochybně proti jeho vůli a bez jeho vědomí*“⁶⁰, oproti tomu o možnosti svévolného určení národnosti zaměstnancem bez vědomí Adolfa Schwarzenberga, vyslovuje Václav Hořčíčka, zabývající se tématem šlechty 20. století, určité pochybnosti v tom, že „*představa, že by vrchní důchodní Josef Rothbauer, který arch místo dočasně nepřítomného Adolfa vyplnil a musel být k tomu písemně zmocněn, nebyl předem instruován, nezní příliš pravděpodobně.*“, nicméně tuto možnost připouští.⁶¹ Uvědomíme-li si dobové realie, zamyslíme-li se nad tehdejšími sociálními poměry a vztahem zaměstnavatel a zaměstnanec, pak se je na místě se k vysloveným pochybnostem přiklonit.

---

⁵⁸ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4. s. 237-250

⁵⁹ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6010-5. s. 74

⁶⁰ Námitky a odvolání Dr. Adolfa Schwarzenberga ze dne 16.10.1945 proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku Okresním národním výborem České Budějovice, uplatněné prostřednictvím jeho právního zástupce Dr. Františka Bukovského. [cit. 2021-8-15] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁶¹ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4. s. 240

Přihlédneme-li k době, mezinárodním politickým událostem, převážnému územnímu umístění rodových panství, národnostnímu složení tamějších obyvatel a s tím logicky souvisejícímu národnostnímu složení schwarzenberských zaměstnanců, vyžadovala zvládání takové situace jistě mnoho diplomatického umu. Ač původně ve 20. letech byl spíše protidemokratického smýšlení, mezinárodní politické dění ovlivnilo jeho uvažování a názory, což vyústilo v průběhu 30. let v jeho podporu republiky a demokracie. V době nastupujícího nacismu a sílícího volání sudetských Němců po přičlenění Sudet k Německu, snažil se držet dál rovnost mezi zaměstnanci, kterým ostatně i zapověděl účast na nacistických akcích. Proti vzrůstajícímu nacismu se jasně vymezil svým vystupováním a výroky, stejně tak i protinacistické smýšlení podporoval nejen v Československu, ale i v zahraničí.

Politicky příliš činný nebyl, byť se občas o politickou dráhu zajímal. Od 30. let udržoval přátelské vztahy nejen s Dr. Edvardem Benešem, ale i dalšími předními politiky.

Přesto byl v průběhu svého života nucen, počínaje dobou krátce po vzniku Československa, řešit ataky vůči rodovému majetku a z této situace se v podstatě již nevymanil, a to až do své smrti dne 27. února 1950. Dlužno dodat, že se s tím nesetkával jen ze strany československého státu.

3.2.3. Konfiskace schwarzenberského majetku v roce 1940

Po smrti svého otce v roce 1938 převzal Adolf Schwarzenberg dědictví. Jelikož se tak stalo v období tzv. druhé republiky, nacházela se schwarzenberská panství, vzhledem k Mnichovské dohodě a postoupení území Sudet ve prospěch nacistického Německa, na území dvou států. To vzhledem k okolnostem muselo značně ztěžovat jejich správu.

Zároveň se pro něj kvůli jeho dosavadním protinacistickým postojům zhoršila situace v rámci osobního bezpečí, neboť jeho dosavadní veřejné postoje a vyjádřené názory nutně znamenaly zvýšený zájem ze strany německým bezpečnostních orgánů, zejména pak Geheime Staatspolizei, známé více pod zkratkou gestapo. Po obsazení zbytku Československa německou armádou a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava zhoršení bezpečnostní situace gradovalo, a tak ještě v polovině roku 1939, v reakci na hrozící zatčení, Adolf Schwarzenberg i s manželkou odjel do Itálie a následně v roce 1941 do Spojených států amerických. Aby zajistil řádný chod a správu panství, pověřil ještě před

svým odchodem do zahraničí správou rodového majetku svého bratrance Jindřicha Schwarzenberga. O rodový majetek schwarzenbergů se však již v té době značně zajímaly německé úřady, které o konfiskaci uvažovali již od roku 1939. Ohledně možné konfiskace měl Adolf Schwarzenberg jisté zprávy již v červenci roku 1940, přesto však bylo nařízení o konfiskaci majetku hlubocko-orlické větve rodu Schwarzenbergů, vydané dne 17. srpna 1940 lineckým gestapem pod č.j. II 1 174/39, překvapivé. O konfiskaci bylo rozhodnuto ze státněpolicejních důvodů a ač konkrétní důvody v rozhodnutí absentovaly, plynuly ze zprávy o Adolfu Schwarzenbergovi vypracované již v květnu 1939 německou Bezpečnostní službou, v níž byly rozsáhle a velmi podrobně popisovány jeho protinacistické a pročeské postoje. Konfiskací byl stížen nejen přímo majetek Adolfa, ale též i jeho pěti sester, s nimiž se měl v rámci dědictví vypořádat, avšak k převodu majetku v rámci vypořádání do té doby fakticky nedošlo. Schwarzenbergové se následně prostřednictvím různých prostředků snažili dosáhnout zrušení konfiskace a stejný cíl prosazoval i říšský protektor Konstantin von Neurath.^{62 63}

Říšský ministr a šéf říšské kanceláře dr. Hans Heinrich Lammers, však říšskému protektorovi sdělil vyjádření Vůdce, přičemž mimo jiné uvedl, že zabavení schwarzenberského majetku zůstává nadále v platnosti, rozhodnutí o jeho propadnutí bylo odloženo a dědické nároky sester mají být vypořádány.⁶⁴

Rozhodnutí o konfiskaci majetku německými úřady se tak zrušit nezdařilo. Jindřich Schwarzenberg, Adolfův bratranec a jím původně ustanovený generální správce, byl v roce 1943 zatčen, uvězněn a v roce 1944 přesunut do koncentračního tábora Buchenwald.⁶⁵ Mezitím jej však Adolf adoptoval adopční smlouvou ze dne 7. srpna 1940.⁶⁶

Schwarzenbergům tak nezbylo než vyčkávat konce válečného konfliktu, věřit a podporovat vítězství správné strany a doufat v následnou restituci.

---

⁶² HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 307-323

⁶³ Verfügung. B.Nr. – II 1 174/39-. (Zábor majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga gestapem ve prospěch německé Říše dne 17.8.1940.) [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁶⁴ Dopis říšského ministra a vedoucího říšské kanceláře Lammerse říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě von Neurathovi ze dne 8.4.1941.(Zábor majetku Adolfa Schwarzenberga nebude zrušen.) [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁶⁵ Doklady o věznění JUDr. Jindřicha Schwarzenberga za války v koncentračním táboře Buchenwald. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁶⁶ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). s. 88

3.3. Činnost příslušníků hlubocké větve rodu Schwarzenbergů v letech 1937 až 1945

S ohledem na pozdější události je vhodné si uvést některých počinů Adolfa Schwarzenberga v průběhu let 1937 až 1945 ve prospěch Československa a národa, neb později byl mnohými z německví a protičeských postojů obviňován. Paradoxem je, že ze strany německých úřadů byl naopak zase obviňován z češství a pročeských postojů a jeho činnost a názory vyjádřené ve prospěch Československa tak potvrzují záznamy německých bezpečnostních orgánů.

V průběhu let 1937 až 1939 udržoval vztahy s Dr. Edvardem Benešem, s nímž se navzájem navštěvovali. Při návštěvách Dr. Beneše na třeboňském panství mu byly poskytnuty schwarzenberské prostory.⁶⁷

Zato však po obsazení Sudet, odmítl přijmout v říjnu 1938 na svém zámku Hluboká Adolfa Hitlera, což byl v dané době nejen nevídaný, ale i poměrně riskantní počin, nad to když byl Vůdce v Krumlově německou většinou nadšeně vítán. V době zvýšeného mezinárodního napětí a ohrožení Československa ze strany nacistického Německa a Maďarska, věnoval Adolf Schwarzenberg v roce 1937 státu 1 milion Kč na výstavbu tehdy právě realizovaného československého pohraničního opevnění. Pronacisticky smýšlejícího Lorda Runcimana v rámci jeho mise, která měla najít řešení sudetské krize, sice jako jeden z mála přijal, nicméně mu blokoval setkání s henleinovci. Nelze též opomenout všeobecně velmi známý, byť zahraniční ale jeho postoje osvědčující, případ vídeňský, kde Adolf Schwarzenberg, v reakci na zákaz vstupu Židů do parků a zahrad, vyvěsil u svého vídeňského paláce nápis „Židé vítáni“ a zahradu soukromého paláce zpřístupnil široké veřejnosti. Když došlo k zadržení a uvěznění dvou jeho českých zaměstnanců, dokázal si zajistit schůzku s Himmlerem a zajistit jejich propuštění. Taktéž po připojení Rakouska k nacistickému Německu nechal vyvěsit na svém pražském paláci černý prapor. Podobné postoje sdílela a vyjadřovala i jeho manželka Hilda Sophie.⁶⁸

K činnosti v tomto období a smýšlení Adolfa Schwarzenberga se později vyjádřil a zpětně hodnotil i tehdejší ministr zahraničí Jan Masaryk, všeobecně vážená a uznávaná osobnost, který uvedl ve svém dopise ze dne 8. října 1945, v němž mimo jiné píše: „*národnostně se choval vzorně, hlásil se ihned, odboj*

⁶⁷ Přátelské kontakty Dr. Adolfa Schwarzenberga s prezidentem Edvardem Benešem. Výběr z let 1937-1939. [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁶⁸ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). s. 77

*podporoval a mohu jeho postoj a činnost jen pochválit. Byl vášnivým antinacistou“.*⁶⁹

O osobě Adolfa Schwarzenberga v uvedeném období dosti vypovídá i písemný záznam jeho postojů a výroků, učiněný jeho zaměstnancem v srpnu 1945, v němž, mimo mnohé jiné, zaznamenal Adolfovo odmítnutí přijetí Adolfa Hitlera v roce 1938, jeho nařízení o povinnosti svých podniků zaměstnávat všechny dřívější zaměstnance české národnosti vyhnané ze Sudet, jeho užívání českého jazyk při styku s českými zaměstnanci, vyjadřování různých posměšných a urážlivých označení na adresu nacistů, zavedení češtiny jako úřední řeči již v roce 1918, zmínění mnoha přátelských vztahů s českými i zahraničními osobnostmi.⁷⁰

4. Události v Československu v letech 1945 až 1947 a jejich vztah ke vzniku Lex Schwarzenberg

4.1. Vyhlášení národní správy na majetek Adolfa Schwarzenberga

Ještě před zaobíráním se událostmi, které se vztahovaly k osobě JUDr. Adolfa Schwarzenberga a schwarzenberského majetku, následujícím po osvobození Československa, je nutno tyto události krátce poněkud předběhnout a připomenout si, že interpretací právního předpisu, a to zákona č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, tedy „Lex Schwarzenberg“, došlo s účinností ke dni 13. srpna 1947 k vyvlastnění celého schwarzenberského majetku retroaktivně již ke dni 9. května 1945.

Právě znění: „*Pro posouzení, které majetkové části přecházejí podle odstavců 1 a 2 na zemi Českou, jest rozhodným stav ke dni 9. května 1945*“⁷¹ mělo zpětně značný vliv na níže uvedené události a ve vztahu k ostatním právním předpisům dále specifikovaným, týkajících se majetku schwarzenberského, zavdalo kolizi právních norem, jejíž důsledky se táhnou v podstatě až do současné doby.

Se skončením druhého světového konfliktu nadšené milióny lidí po celém světě spojovaly vidinu nových možností, budování nového lepšího světa a nové

---

⁶⁹ Dopis Jana Masaryka ze dne 8.10.1945 ohledně chování a názorů Dr. Adolfa Schwarzenberga za války v exilu. [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁷⁰ JIRÁČEK, *Různé výroky a jednání Dr. Adolfa Schwarzenberga*, Č. Budějovice, 14. 8. 1945. (SOA Třeboň, odd. ČK ÚSSM). kopie, soukromý archiv Jakuba ŠVECE

⁷¹ § 1 odst. 3 zákona č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou

lepší společnosti. Ovšem ne vždy a ne všem to mělo být umožněno. Se skončením války se měnilo i geopolitické uspořádání Evropy se všemi důsledky z toho plynoucími. Již z Košického vládního programu zcela jasně vyznělo i nové směřování Československa. Tuto skutečnost si jistě uvědomoval i Adolf Schwarzenberg, v té době dlící stále mimo Československo, zřejmě však nepředpokládal kam v průběhu několika málo let situace dospěje.

Po osvobození Českých Budějovic a Českého Krumlova pověřil, k návrhu nově vzniklé schwarzenberské závodní rady, českobudějovický revoluční národní výbor správou schwarzenberského majetku dosavadní schwarzenberské zaměstnance ing. Zumra a JUDr. Adamce, a to na dobu „dokud se nevrátí majitel nebo nebude československými úřady stanoveno jinak“. Úmyslem bylo zřejmě dostat majetek pod kontrolu. Nepřítomnost Adolfa Schwarzenberga sama o sobě nezakládala důvodu ke jmenování správců, neboť celý časem ověřený a zkušený schwarzenberský úřednický aparát, v čele se zkušenými a zodpovědnými řediteli, tento majetek mohl dál samostatně spravovat. Ostatně Adolf Schwarzenberg, jak bylo již uvedeno, již ve 30. letech mnoho a dlouze cestoval.

Ti se začali svou činnost správců vykonávat nejpozději k 11. květnu 1945. K odhadu válečných škod na majetku Schwarzenbergů byla po osvobození provedena soupisová akce za účelem jejich stanovení. Soupisovou akcí původně odhadovaná výše válečných škod na majetku činila 246 000 000,- Kč, ale tato částka byla později snížena na částku zhruba 165 miliónů Kč za celkové účetní hodnoty majetku zhruba 260 miliónů Kč. Do odhadu válečných škod však byly započteny nejen skutečně utrpěné škody, ale též i škody nepřímé a započtena byla i ztráta ze snížení předpokládaného zisku. Skutečnou výši válečných škod pak bylo možno dovodit díky přesné účetní evidenci vedené za, tehdy již zemřelého, německého správce Hesse, přičemž tato výše dosahovala jen asi 7 400 000,- Kč.⁷²

Schwarzenberský majetek se tedy dostal pod správu ihned po skončení války ke dni 8. května. 1945 a vzhledem k poválečnému stavu by se tento akt revolučního národního výboru zdál pochopitelný, avšak jak už bylo řečeno, lze ve jmenování správců spatřovat i snahu omezení dispozic vlastníka. Ovšem velmi záhy na to byla dekretem č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945 byla vyhlášena národní správa, která se týkala „všech podniků (závodů) i do všech majetkových

---

⁷² HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. 365-368

*podstat, kde toho vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života, zejména v závodech, podnicích a majetkových podstatách opuštěných nebo takových, které jsou v držbě, správě, nájmu nebo pachtu osob státně nespolehlivých“.*⁷³

Vzhledem k tomu již počátkem červan 1945 dosavadní správci JUDr. Adamec a ing. Zumr požádali o Zemský národní výbor jakožto dle § 7 dekretu č. 5/1945 příslušný správní orgán k zavedení národní správy, o jejich potvrzení funkce správců, ovšem nově jako správců národních. Žádost, z níž vyplývá jejich obava z rozdělení schwarzenberských podniků, odůvodnili dosavadním pobytem Adolfa Schwarzenberga v zahraničí, přičemž zdůraznili, že tento byl nucen se uchýlit do zahraničí z důvodu nacistické perzekuce a konfiskaci jeho majetku gestapem, jakož i nutností zachování podniku jako funkčního celku bez nutnosti propouštění zaměstnanců.⁷⁴

Zemský národní výbor žádosti obou správců vyhověl a výměrem ze dne 23. června 1945, č. III 1a-932-1945 zavedl na majetek Dr. Adolfa Schwarzenberga národní správu, zároveň jmenoval národními správci tohoto majetku oba žadatele, tedy ing. Zumra a JUDr. Adamce, k nim ještě Dr. Hájka a jmenovaným národním správců svěřila majetek „až do doby, kdy bude o něm konečně rozhodnuto“.⁷⁵

Přímý důvod uvalení národní správy tedy sice není uveden, ale lze jej dovodit ze shora uvedené žádosti správců ing. Zumra a JUDr. Adamce, již odůvodnili právě i nepřítomností Adolfa Schwarzenberga v Československu.

Co se týče právě odůvodnění namítanou nepřítomností Adolfa nebo případně Jindřicha Schwarzenberga, který byl Adolfem do pozice generálního správce majetku jmenován již v roce 1939, je nutno dodat, že na jedné straně se o uvalení národní správy rozhodlo úřady pro nepřítomnost Adolfa, ale na straně druhé oběma uvedeným Schwarzenbergům československé úřady v návratu do vlasti bránily.⁷⁶

---

⁷³ § 3 dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

⁷⁴ HORČÍČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsföldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. 369

⁷⁵ Výměr Zemského národního výboru v Praze ze dne 23.6.1945, č.j. III 1a-932-1945 o zavedení národní správy na majetek Dr. Adolfa Schwarzenberga podle §§ 2-7 dekretu č. 5/1945 Sb. [cit. 2021-8-15] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁷⁶ Zamítnutí žádosti JUDr. Jindřicha Schwarzenberga o vstupní vízum do Československa ze dne 19.11.1945. [cit. 2021-8-22] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Zároveň je zde na místě poukázat právě na určení doby stanovení národní správy Zemským národním výborem do „doby než o majetku bude rozhodnuto“. Ačkoliv Zemský národní výbor ve výměru uvádí, že národní správu zavádí „*ve smyslu ustanovení § 2 – 7 dekretu presidenta republiky ze dne 19. května 1945*“⁷⁷, ohledně vymezení doby platnosti uvalení národní správy již, co do odůvodnění příslušným ustanovením dekretu, tak určitý není. A to zřejmě z důvodů prozatímní opatrnosti státních úřadů, které zřejmě předběžně nechtěly naznačit budoucí osud majetku, neboť příslušná úprava doby platnosti byla totiž v dekretu obsažena, jak bude uvedeno níže.

Dekret č. 5/1945 umožňoval sice možnost poměrně rychlého vynětí z národní správy a vrácení majitelům, ovšem pouze: „*dělníkům, rolníkům, živnostníkům, drobným a středním podnikatelům, úředníkům, příslušníkům volných povolání a osobám v podobném sociálním postavení a jehož pozbyly v důsledku národní, politické nebo rasové persekuce*“⁷⁸ pokud nebyly osobami státně nespolehlivými podle § 4 a pokud takovými osobami byli, museli prokázat zachování věrnosti Československé republice. Pod toto ustanovení tedy nešlo případ Adolfa Schwarzenberga subsumovat. A právě na ty osoby, které nespadaly pod výjimku, platilo, že: „*Ostatní zajištěný majetek zůstane pod národní správou, až do nové zákonodárné úpravy.*“⁷⁹ Lze usoudit, že tato úprava měla toliko umožnit zajištění majetku proti možné dispozici ze strany vlastníka, a to až do doby rozhodnutí o způsobu a formě vyvlastnění.

4.2. Konfiskace majetku Adolfa Schwarzenberga

První akt státu ve snaze o skutečné nabytí schwarzenberského majetku, ale samozřejmě i majetků mnohých jiných, byla konfiskace. Dekretem ze dne 21. června 1945 č. 12/1945 Sb. byla vyhlášena konfiskace, již se pro účely zemědělské reformy s okamžitou platností a bez náhrady konfiskoval majetek: „*a) všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na státní příslušnost, b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevivších toto nepřátelství zejména za krise a války v letech 1938 až 1945, c) akciových a*

⁷⁷ Výměr Zemského národního výboru v Praze ze dne 23.6.1945, č.j. III 1a-932-1945 o zavedení národní správy na majetek Dr. Adolfa Schwarzenberga podle §§ 2-7 dekretu č. 5/1945 Sb. [cit. 2021-8-15] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁷⁸ § 24 odst. 1 dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nespolehlivosti a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

⁷⁹ § 24 odst. 4 dekretu č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nespolehlivosti a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

*jiných společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.*⁸⁰ Bylo i stanoveno prostřednictvím § 2 dekretu č. 12/1945 Sb. kdo se za osoby německé nebo maďarské národnosti považuje a v § 3 pak určení označení zrádců a nepřátel československé republiky.

Konfiskační řízení bylo řízením správním, které prováděly dekretem pověřené orgány státní správy, tedy národní výbory a ministerstvo zemědělství s ministerstvem vnitra, a každá vyhláška měla platnost rozhodnutí správního orgánu, proti němuž byl přípustný opravný prostředek. Jako správní řízení byla tedy vedena v intencích zákona č. 125/1927 Sb. a vládního nařízení č. 8/1928 Sb. ovšem s takovými výjimkami, jaké pro toto řízení stanovil *lex specialit*, jímž byl v daném případě právě dekret č. 12/1945 Sb., a to v ustanovení § 1 odst. 3. a § 3 odst. 2.⁸¹

Nejen pro Adolfa Schwarzenberga, ale zejména pro orgány státní správy, bylo podstatné určení „*kteří při kterémkoliv sčítání lidu od roku 1929 se přihlásily k německé nebo maďarské národnosti*“⁸² A jak již bylo výše zmíněno, Adolf byl při sčítání lidu v roce 1930 zapsán k národnosti německé, čímž dle dekretu č. 12/1945 Sb. spadal pod vymezený okruh osob. Pak už zbývalo pouze příslušné rozhodnutí národního výboru.

Tím byla vyhláška Okresního národního výboru v Českých Budějovicích vyhláškou ze dne 4. října 1945, č.j. 05, kterou byl Adolf Schwarzenberg označen podle § 1 odst. 1 dekretu č. 12/1945 Sb. za osobu německé-maďarské národnosti a zároveň zkonfiskován majetek pro účely pozemkové reformy.⁸³

Jelikož byl proti takovému rozhodnutí opravný prostředek přípustný podle § 8 zákona č. 125/1927 Sb. a § 74 nařízení č. 8/1928, uplatnil Adolf proti této vyhlášce, prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Františka Bukovského,

---

⁸⁰ § 1 dekretu č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

⁸¹ KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing, 2018. Monografie (Key Publishing). s. 17

⁸² § 2 odst. 1 dekretu č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

⁸³ Konfiskační vyhláška ONV České Budějovice ze dne 4.10.1945, již byla vyhlášena konfiskace veškerého zemědělského majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga v Čechách a na Moravě, a to podle § 1 odst. 1 písm. a) dekretu č. 12/1945 Sb. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

„námitky resp. odvolání“⁸⁴ v jejichž obsahu, krom namítání procesních vad ve smyslu místní nepříslušnosti a chybějícího razítka, poukazoval, že se vždy hrdě hlásil k české národnosti, vystudoval vysokou českou školu, je demokratického smýšlení a nepřítel nacismu, věnoval velké peněžité částky ve prospěch českých účelů, za Němce byl prohlášen proti své vůli a mnoho dalšího. Požadoval zrušení konfiskace zemědělského majetku a obnovení dispozičních práv, zároveň též navrhl posečkání s parcelací zemědělského majetku do jeho návratu ze zahraničí pro možnost uplatnění řádné obhajoby a v případě nevyhovění námitkám pak žádal postoupení věci k Zemskému národnímu výboru pro neúplnost, vadnost a nezákonnost řízení.⁸⁵

Opravné prostředky uplatněné Adolfem Schwarzenbergem měly dle § 77 nařízení č. 8/1928 vůči konfiskační vyhlášce *suspensivní účinek*.

Ve stejném duchu a v podstatě stejným podáním postupoval Adolf prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Bukovského a brojil i proti všem ostatním konfiskačním vyhláškám, které se rychle množily, neboť se zvyšoval zájem o rozparcelování a přiděl zemědělské půdy. Bukovský totiž zřejmě zprvu postupoval při uplatnění opravných prostředků proti konfiskačním snahám poměrně samostatně a bez pokynu klienta a teprve následně jej žádal o poskytnutí podkladů dokládajících tvrzené skutečnosti jeho pročeských postojů, avšak právě vyhláška Okresního národního výboru znamenala poměrně význačný přelom.⁸⁶

Dne 19. října 1945 Okresním národním výborem v Českých Budějovicích a okresní rolnickou komisí, jakožto určeným orgánem ministerstva zemědělství, byly námitky Adolfa Schwarzenberga co do místní nepříslušnosti a formálních vad shledány jako nedůvodné. Taktéž námitka proti označení za osobu německé národnosti podle § 1 odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb. byla shledána za nedůvodnou s odůvodněním provedeného šetření, v němž byl shledán jako osoba pocházející z výlučně německého knížecího rodu a říšskoněmecký příslušník. Nakonec v bodu IV. ohledně návrhu označení Adolfa Schwarzneberga jako osoby ve smyslu § 1 odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb, tedy osoby sice německého původu ale

---

⁸⁴ Námitky a odvolání Dr. Adolfa Schwarzenberga ze dne 16.10.1945 proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku Okresním národním výborem České Budějovice, uplatněné prostřednictvím jeho právního zástupce Dr. Františka Bukovského. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁸⁵ tamtéž

⁸⁶ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 374-376

účastníci se boje za zachování a celistvost Československa, námitky zamítnuty nebyly a věc byla postoupena Zemskému národnímu výboru v Praze.⁸⁷

Dne 20. října 1945 postoupil Okresní národní výbor v Českých Budějovicích spisy týkající se konfiskačního řízení, jako pochybný případ *k rozhodnutí o výjimce podle § 3 odst. 1 dekretu č. 12/1945*, Zemskému národnímu výboru a ministerstvu zemědělství.⁸⁸ Tedy procesně nebylo s věcí naloženo jako s námitkami či odvoláním podle podmínky postupu ve správním řízení, ale jako pochybný případ podle postupu stanoveným prostřednictvím *lex specialis*, tedy dekretem č. 12/1945 Sb.

Stejným způsobem pak bylo postupováno v případě námitek a odvolání proti konfiskačním vyhláškám vydávanými ostatními okresními národními výbory v případě majetku Adolfa Schwarzenberga. Respektive, správněji řečeno, majetku hlubocko-krumlovské větve rodu Schwarzenbergů, neboť dosud nedošlo například ke všem převodům majetku na osobu Adolfa v rámci dědického řízení. Zemský národní výbor však tyto postupované žádosti o výjimku správně posoudil jako odvolání proti důvodům konfiskace, tedy řádně uplatněný opravný prostředek, a jakožto zároveň příslušný odvolací orgán, tak ve věci postupoval. Zemským národním úřadem tedy byla následně provedena šetření, která vyústila v roce 1946 v závěr, že Adolf Schwarzenberg není osobou postižitelnou konfiskací.⁸⁹

Tento závěr však nebyl přenesen do formy rozhodnutí o odvolacích důvodech, neboť o odvolání nebylo rozhodnuto vůbec. Odvolací řízení bylo 15. ledna 1951 skončeno odložením *ad acta* bez rozhodnutí o odvolání „*vzhledem k jinému řešení právní stránky majetku JUDr. Adolfa Schwarzenberga a vzhledem k jeho nepřítomnosti ve smyslu pokynů daných na konferenci dne 27. září 1950 neprojednávat*“.⁹⁰ Lze tak vyslovit závěr, že jestliže v průběhu správního řízení nebylo rozhodnuto řádně o opravném prostředku, nedošlo k jeho ukončení *de iure* nikdy.

---

⁸⁷ Posouzení opravného prostředku Dr. Adolfa Schwarzenberga dne 19.10.1945. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁸⁸ Postoupení konfiskační kauzy Dr. Adolfa Schwarzenberga dne 20.10.1945 k rozhodnutí Zemskému národnímu výboru v Praze jako případu pochybného. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁸⁹ KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing, 2018. Monografie (Key Publishing). s. 22-23

⁹⁰ Odložení odvolacího spisu Dr. Adolfa Schwarzenberga proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku bez rozhodnutí *ad acta* dne 15.1.1951 v rámci likvidace konfiskační agendy. [cit. 2021-8-20]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Konfiskace majetku probíhaly nejen podle dekretu č. 5/1945 Sb., ale též podle dekretu č. 108/1945 Sb., byť v daném případě již z podstatně menší části. Další část majetku přešla na stát znárodněním.

4.3. Znárodnění části majetku Adolfa Schwarzenberga

Dalším krokem státu k získání schwarzenberského majetku nastal též v říjnu toho roku. Znárodněna zestátněním podle dekretu č. 100/1945 Sb., a to vyhláškou ministerstva průmyslu č. 1139 ze dne 27.12.1945, byla vodní elektrárna „Nový mlýn“ v Doubravě. Vyhláškou ministerstva průmyslu č. 825 ze dne 7.3.1946 byly znárodněny kamenouhelné doly Nové Strašecí-Louny včetně dobývacích práv a začleněny do národního podniku „Středočeské uhelné a železorné doly“, dále pak křemelinové doly v Růžové, ložiska kaolinu v Blanech u Hluboké nad Vltavou, exploitační právo na dobývání písku v Rovině a Markvarci, již uzavřené doly v Ratibořských Horách a práva na těžbu lignitu u Mydlovar. K tomuto nutno připočíst, že též došlo i ke znárodnění podniků, v nichž byl Adolf Schwarzenberg majetkově účastněn. Ačkoliv měla být v případě znárodnění podle dekretu č. 100/1945 Sb. poskytnuta náhrada, nicméně k jejímu poskytnutí nikdy nedošlo.⁹¹

4.4. Snahy o zachování majetku Adolfa Schwarzenberga jako hospodářského celku

Proti konfiskaci a následnému rozdělení schwarzenberského majetku nebojoval jen Adolf Schwarzenberg, ale též i jeho zaměstnanci a také ustanovení národní správci. Zaměstnanci schwarzenberské správy informovali národní správce o vydávaných konfiskačních vyhláškách, a ti následně vznášeli stížnosti proti konfiskacím a pokusům o dělení majetku na Zemský národní výbor. Národní správa totiž nemohla uplatňovat proti konfiskačním vyhláškám řádné opravné, neboť toto Adolfu Schwarzenbergovi, a situace byla tedy řešena určitou formou spolupráce mezi národní správou a právním zástupcem Adolfa, JUDr. Bukovským, kdy schwarzenberští zaměstnanci a národní správci poskytovali informace o vydaných konfiskačních vyhláškách Bukovskému a ten následně mohl ve lhůtách podávat opravné prostředky. Důvod tkvěl ve snaze o další zachování integrity celého schwarzenberského podniku, neb zaměstnanci si dobře

---

⁹¹KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing, 2018. Monografie (Key Publishing). s. 22-23

uvědomovali svoje rozsáhlé sociální výhody a národní správa zase výraznou stabilitu, produktivitu a rentabilitu podniku jako celku. A nebylo-li možno zachovat celý podnikový komplex jako celek pod vlastnictvím Adolfa Schwarzenberga, navrhovali tedy jeho znárodnění a spravovat jej jako národní podnik. V rámci těchto snah o zachování podniku vcelku, zaměstnanci a národní správci vyvíjeli značné úsilí a vedli všestranná jednání, díky nimž přesvědčili o vhodnosti takového kroku nejen některé politiky, ale i Zemský národní výbor. Ve stejném smyslu pak působili i vůči Adolfu Schwarzenbergovi s poukazem na to, že v nově nastalé situaci již není možno jeho vlastnictví rozsáhlých majetků zachovat, avšak znárodněním a přechodem celého komplexu do formy národního podniku by zůstalo dlouhá léta budované dílo zachováno.⁹²

Dopisem adresovaným Zemskému národnímu výboru ze dne 16. srpna 1946 učinil Adolf Schwarzenberg návrh darování svých velkostatků a průmyslových podniků ve prospěch země České s tím, že celý hospodářský podnik bude zachován jako celek nazvaný „Schwarzenberská základina“ a spravován prostřednictvím rady Zemského národního výboru. Z obsahu dopisu a příloh plyne Adolfovo vědomí o nemožnosti udržet si nadále veškerý majetek, a že návrh činí ve snaze zachování léta budovaného podniku a sociálních výhod zaměstnanců.⁹³

Tato nabídka daru však nebyla přijata, když se proti postavilo ministerstvo zemědělství a KSČ. Jak plyne ze zápisu jednání ze dne 3. října 1946, komunisté trvali na dořešení konfiskace a rozparcelování schwarzenberských zemědělských pozemků.⁹⁴

Pozice komunistů navíc posílila po parlamentních volbách na jaře roku 1946, neboť volby vyhráli a navíc nejlepších výsledků dosahovali v krajích bývalých Sudet, kde se též většinově rozkládaly schwarzenberské statky.

Jejich snaha o konfiskaci a rozdělení schwarzenberského majetku neustávala, což dokládá mimo jiné obsah čtyřstránkového dopisu soudruha Ruského, člena KSČ, adresovaný soudruhu Palečkovi z Českých Budějovic,

---

⁹² HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsföldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 377-386

⁹³ Nabídka Dr. Adolfa Schwarzenberga Zemskému národnímu výboru v Praze ze dne 16.8.1946 darovat majetek v Čechách zemi České pro sociální a kulturní účely. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁹⁴ Námitky komunistů ze dne 3.10.1946 proti přijetí schwarzenberského majetku jako daru a akceptování podmínek Dr. Adolfa Schwarzenberga. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

zapomenutého Ruským na hotelu 18. prosince 1946, kdy v obsahu mimo jiné uvádí: „Navštívil jsem ministerstvo vnitra ve věci Adolfa Schwarzenberga z Hluboké a mohu Tě ujistit, že mu nebude dáno povolení k návštěvě Československé republiky“ a dále pak ke konfiskaci: „jak jsem zjistil u soudruha Rillicha na zemském národním výboru, bude zcela určitě majetek Schwarzenberga konfiskován a velkostatky budou parcelovány. Prozatím nemáme proti tomuto žádných důkazů, že by byl kolaborant nebo vlastizrádce, ale věřím, že se nám podaří důkazy proti němu získat.“ přičemž dále též žádá Palečka o zajištění případných důkazů proněmeckých postojů Adolfa Schwarzenberga a dopis uzavírá: „Soudruhu, věřím, že kolaboranta z něho uděláme, vždyť důkaz na něho nalézt musíte“.⁹⁵

5. Proces tvorby Lex Schwarzenberg

5.1. Přípravy k návrhu zákona

Snahy o konfiskaci a rozdělení schwarzenberského majetku tedy zadržovaly. Navíc bylo stále více zřejmé, že by se na Adolfa Schwarzenberga vztahovala výjimka z konfiskace podle ustanovení § 1 odst. 2 dekretu č. 5/1945 Sb. právě pro jeho činnost v letech 1938 až 1945. Znárodnění dekretem č. 100/1945 Sb. postihlo jen menší část majetku a na zbytek jej nebylo možné dále vztáhnout. Hledala se tedy forma jiná, neboť tlaky především komunistů na konfiskaci a dokončení, respektive revizi, první pozemkové reformy, by znamenaly rozparcelování pozemků, což by přineslo likvidaci hospodářského celku. Možnost řešení formou darování velkostatků a průmyslových podniků ve prospěch země České a vytvoření národního podniku již byla právě komunisty a jejich vlivem na ministerstvu zemědělství zamítnuta. Nakonec došlo ke shodě všech politických stran sdružených v Národní frontě na řešení formou speciálního vyvlastňovacího zákona, neboť žádný z dosavadních nástrojů to plně neumožňoval.⁹⁶ Nejvíce aktivní v tomto ohledu nebyli komunisté, ale poslanci Československé sociální demokracie.

Během zvažování a přípravě podoby zákona bylo uvažováno o několika variantách. Návrh poslance Kopeckého na vytvoření právnické osoby na způsob nadace, kam by byl přesunut schwarzenberský majetek, se u sociálních demokratů

---

⁹⁵ P., J. Schwarzenberské panství a soudruzi Ruský, Paleček a Rillich. *Obzory*. Praha: Výkonný výbor Československé strany lidové, 1947, 3(9), 130.

⁹⁶ KALKUŠOVÁ, Slávka. *Kauza Lex Schwarzenberg: otazníky kolem vyvlastnění majetku hlubocké větve Schwarzenbergů*. Ostrava: Key Publishing, 2018. Monografie (Key Publishing).

nesetkal s úspěchem.⁹⁷ Původně vznikly dva návrhy zákona, z nichž přijat byl až ten druhý, a to návrh zejména Blažeje Vilíma, poslance za Československou sociální demokracii, a skupiny dalších poslanců. Hlavním důvodem uváděným obou návrhů v důvodové zprávě byla velikost majetku ve vlastnictví jedné osoby.

Adolf Schwarzenberg na probíhající situaci nemohl plně reagovat, neboť byl stále v zahraničí, a ač opakovaně projevoval přání se do Československa vrátit a žádal i o vstupní vízum⁹⁸, neboť dekretem č. 33/1945 Sb. pozbyl československého občanství, možnost vstupu do Československé republiky mu byla státními orgány zamítnuta.⁹⁹

5.2. První návrh zákona

První návrh zákona nazvaný „Návrh poslanců Dr. J. Bartušky, Dr. A. Neumanna, P. J. Plojahrem, M. Sedláka s druhů na vydání zákona o znárodnění schwarzenberského statkového a podnikového souboru“. Návrh předpokládal znárodnění takřka veškerého majetku Adolfa Schwarzenberga podle stavu ke dni 9. května 1945 s dnem účinnosti zákona. Ze znárodněného hospodářského celku měl být vytvořen samostatný národní podnik vedený a spravovaný dvanáctičlenným představenstvem, Zemskému národnímu výboru a vládě mělo být zachováno pouze právo dozoru. Návrh obsahoval ustanovení o povinnosti péče o památky, jakož i se zachování stávajících závazků původního podniku schwarzenberského, čím by byly zachovány i sociální jistoty schwarzenberských zaměstnanců. Upravoval i možnost rozdělu části pozemků rolníkům, rozdělovaných po vymezení vládou podle dekretu č. 12/1945 Sb.. A zároveň obsahoval též ustanovení o určité náhradě za znárodněný majetek. Vzhledem k tomu, že znárodněný majetek neměl přejít do vlastnictví země České a ani do vlastnictví státu, nejednalo se tak ani o znárodnění ve skutečném smyslu. Co do obsahu návrh odpovídal zčásti i původní formulaci Adolfa Schwarzenberga při návrhu daru, a je tedy možné, že se na přípravě návrhu podíleli i jemu spřízněné

---

⁹⁷ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsföldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017., s. 390

⁹⁸ Žádost Dr. Adolfa Schwarzenberga o vstupní vízum do Československa ze dne 2.5.1947. [cit. 2021-8-22]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

⁹⁹ Zamítnutí žádosti Dr. Adolfa Schwarzenberga o udělení vstupního víza do Československa ze dne 19.5.1947. [cit. 2021-8-22]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

osoby nebo národní správci. Tento návrh nebyl pravděpodobně nakonec předložen k projednání.¹⁰⁰

5.3. Druhý návrh zákona

Druhý návrh zákona pak byl dne 22. února 1947 již podán poslancem Blažejem Vilímem pod názvem „Návrh poslance Vilíma a druhů na vydání zákona o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou“ jako iniciativní návrh. V tomto návrhu se však již podle § 1 počítalo s převodem veškerého majetku hlubocko-krumlovské primogenitury rodu Schwarzenbergů na stát ke dni účinnosti zákona a opět ve stavu ke dni 9. května 1945, specifikace pojmu majetek byla však značně neurčitá. V § 2 stanovil správu majetku jako celku podle směrnic zemského národního výboru v Praze, v § 3 zachovával služební a pracovní smlouvy zaměstnanců a jejich sociální zabezpečení, § 4 obsahoval úpravu převodu majetku na stát. V § 5 pak bylo stanoveno, že „o výši a způsobu náhrady bude rozhodnuto vládním nařízením“, avšak také, že v případech nařízením uvedených nemusí být náhrada poskytnuta.¹⁰¹

Důvodová zpráva uváděla předně, že dotyčný schwarzenberský majetek „představuje svojí rozlohou tak ohromný komplex nemovitostí, že se všeobecně pociťuje potřeba vyřešiti vlastnické poměry k této majetkové podstatě způsobem, který by odpovídal novému duchu hospodářské a sociální struktury Československé republiky. Nelze proto připustiti, aby vlastnictví tak nesmírného nemovitého majetku zůstalo i nadále soustředěno v rukách jednotlivce, a to tím spíše, že postup správy tohoto panství v minulosti není právě nejlepší zárukou, že by majetek byl v budoucnosti veden výlučně a jednoznačně v duchu českém, když ani v osobách vlastníků není beze všech pochyb prokázána naprostá a ryzí česká jejich národnost“¹⁰², a dále poukazovala, mimo jiné, na německou národnost nejen Adolfa Schwarzenberga, ale též i některých zaměstnanců, také však uváděla jako cíl zachování majetku pro zajištění produktivity a zvětšení zdrojů příjmů státu.

Návrh byl přijat a následně projednáván jako parlamentní tisk 433. Během připomínkového řízení se však návrh zákona setkal s vážnými výhradami.

---

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 28

¹⁰¹ Návrh poslance Vilíma a druhů na vydání zákona o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

¹⁰² Tamtéž.

Ministerstvo techniky vyjádřilo připomínky zejména k neurčitosti specifikace majetku, zneplatnění majetkových převodů po 9. květnu 1945, nevhodnost možnosti určení náhrady nařízením a ohledně převzetí „zařízení ve prospěch zaměstnanců“ opět jejich nedostatečnou určitostí.¹⁰³

Ministerstvo pro sjednocení zákona k návrhu zákona předně vyjádřilo dosud nevyřešené pochybnosti ohledně „národní spolehlivosti“ vlastníka a veřejném zájmu, přičemž vyjádřilo obavy, že by mohl být Adolf Schwarzenberg obvinění zproštěn a navrhovaný zákon by tak zůstal bez opory, dále pak navrhovalo rozsáhlé opravy znění návrhu zákona.¹⁰⁴

Vznesenými připomínkami se sice parlamentní výbory zabývaly, ovšem jen v úzkém rozsahu, tak byl jen mírně upravený návrh zákona postoupen ústavodárnému Národnímu shromáždění s doporučením ke schválení.

Dne 10. července 1947 v průběhu projednávání zákona hned na úvod zdůraznil poslanec Plojhar: „že jde o šťastný iniciativní návrh posl. Vilíma, ke kterému se posléze přiklonila pro jeho výstižnost celá jihočeská Národní fronta“¹⁰⁵, aby následně nebyla opomenuta hra na národní ústrky připomíná: „Jisté je však, že také proti tomuto feudálovi krváceli čeští sedláci v selských bouřích a za jeho přispění byli před 100 lety u Chlumce n. Cidl. poraženi“¹⁰⁶ a poslanec Vilím neopomene připomenout: „že návrh, který se má dnes stát - a jak jsem přesvědčen - stane také zákonem, je jenom částí toho našeho velikého úsilí o vybudování lidově demokratické republiky, ze které bychom odstranili všechny přežitky minulosti“¹⁰⁷ poslanec Janouš: „Jižní Čechy měly své Schwarzenbergy, kteří jako polyp, jako chobotnice, natahovali svá chapadla do všech okresů jižních Čech, která obepínala a vykořisťovala všechny obory lidského podnikání“¹⁰⁸ Ačkoliv se nesly výroky poslanců v dobovém duchu, neopomněli vyjádřit vhodnost zachování majetku jako celku.

Zhruba po dvou hodinách plamenných projevů byl návrh zákona poslance Blažeje Vilíma přijat jako zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů na zemi Českou.

¹⁰³ Přípis Ministerstva techniky ze dne 20.červan 1947, č.j. 4850/3

¹⁰⁴ Přípis Ministerstva pro sjednocení zákonů ze dne 25. května 1947, č.j. 11268/47

¹⁰⁵ Společná česko-slovenská parlamentní knihovna. Digitální knihovna. Ústavodárné NS RČS 1946–1948. Stenoprotokoly. 65. schůze. Čtvrtek 10. července 1947. [cit. 2021-8-21]., <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065002.htm>

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

5.4. Reakce Adolfa Schwarzenberga

V reakci na schválení zákona se Adolf Schwarzenberg prostřednictvím svého právního zástupce Bukovského obrátil na prezidenta Beneše. Opět upozorňoval, že se v průběhu let 1937 až 1945 choval vždy v zájmu Československa a byl odpůrcem nacismu, pročež mu konfiskován majetek gestapem. Odkazoval též na rozpor znění přijatého zákona s původním návrhem, v důsledku čehož mu byl majetek konfiskován bez náhrady. Stejně tak namítal rozpor zákona se základními prvky právního státu a demokracie, a to z důvodu jeho směřování výhradně jediné osobě, jakož i rozpor s ústavně zaručenými právy osobní svobody, podnikání a vlastnictví majetku a neopomněl uvést též své švýcarské občanství a nemožnost se osobně hájit. Proto prezidenta žádal, aby zákon nepodepsal. Přes tyto námitky a samotné pochybnosti o zákonu na ministerstvech však prezident Beneš zákon podepsal.¹⁰⁹ Zákon č. 143/1947 Sb. vstoupil v platnost dne 13. srpna 1947 a téhož dne vstoupil i v účinnost.

Vzhledem ke svému švýcarskému občanství Adolf Schwarzenberg žádal o pomoc i švýcarskou vládu. Ta prostřednictvím švýcarského velvyslance v Praze intervenovala na Ministerstvu zahraničí, ovšem bez odpovědi. Následně pak z pozice švýcarského občana vznesl žádost na Ministerstvo financí o náhradu ve výši 400 milionů švýcarských franků, což se pochopitelně setkal s neúspěchem.¹¹⁰

6. Obsah a rozbor Lex Schwarzenberg

Nahlédneme-li na zákon jako celek, je nutné uvést, že již v době vzniku zákona bylo politiky a vrcholnými stánými úřady připouštěno, že zákon může být v rozporu nejen s tehdejšími právními předpisy, ale se samotnými principy demokratického státu. Někteří tehdejší politici tento rozpor i přímo vyslovili. Jeden z tvůrců prvního návrhu zákona, který nebyl nakonec ani předložen, a pozdější ministr spravedlnosti Dr. Neumann se dokonce vyjádřil: „*My víme, že zákon je protiústavní, ale to nevadí, neboť my tyto nedostatky buržoazní ústavy v příští socialistické ústavě odstraníme*“.¹¹¹

---

¹⁰⁹ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 399

¹¹⁰ JURÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). s. 81

¹¹¹ Tamtéž.

Předně nutno přihlídnout k tomu, že dosud nebylo pravomocně skončeno správní řízení ve věcích konfiskací, neboť přechod majetku byl zahájen již konfiskací. Podstatné je v postavení Lex Schwarzenberg jako *lex specialis* a žádné konkrétní ustanovení ve vztahu ke konfiskaci neobsahoval. Zde lze tedy spatřovat kolizi norem, přičemž aplikace zásady *lex posterior derogat priori*, stejně jako zásady *lex specialis derogat generali* nebo *lex superior derogat inferiori* ku prospěchu Lex Schwarzenberg zde nepřisluší. Lze tedy dospět k závěru, že přednost měla správní řízení ve věcech konfiskací.

Zákon byl obsahově vyjádřen pojmově nejasně a neurčitě, místy postrádá specifické rysy právních norem. Prvý terminologický problém lze najít již v názvu zákona. Jak už bylo výše uvedeno, Lex Schwarzenberg byl *lex specialis* a obsah pojmu *převod* nebyl v normě dále upřesněn. Nakolik by bylo možné vykládat úmysl zákonodárce, podstatný je *lex generalis*, jímž byl obecný zákoník občanský, který pojmy *přechod* či *převod* práv upravoval a každý s těchto pojmů obsahoval jinou formu právního úkonu a jiný projev vůle. Tedy zatímco název hovoří o převodu, tedy z vůle vlastní, § 1 odst. 1 již hovoří o přechodu.

Použitý pojem „*Vlastnictví majetku rodu Schwarzenbergů, větve t. zv. primogenitury na Hluboké n. Vlt., pokud se tento nachází v Československé republice*“¹¹² je problematický hned ze tří důvodů. Předně je tímto, z úmyslu zákonodárce, obsáhlým pojmem označeno vlastnictví pouze jedné konkrétní osoby, což samo o sobě zavdává rozpor s právními principy. Dále není zcela jasně vymezeno jaké vlastnictví, což ostatně následně nezhojí ani ustanovení § 1 odst. 2.. Naposledy pak označení „rodu Schwarzenbergů, větev primogenitury na Hluboké n. Vlt.“, neoznačuje osobu a nelze tedy postihnout vlastnická práva z důvodu neexistence právní subjektivity.

Ustanovením § 1 odst. 2 je definován pojem majetek. Toto vymezení je zcela neurčité, postrádající rozdělení obchodního a osobního majetku.

V § 1 odst. 3 stanovený rozhodný stav pro přechod majetku na zemi Českou ke dni 9. května 1945 je diskutabilní, neboť *de iure* v té době paradoxně stále podléhal konfiskaci německé.

Stanovené spravování jako celku dle § 2 sice připravováno a následně realizováno bylo, avšak nedlouho po té došlo k jeho rozdělení, jak bude uvedeno níže.

---

¹¹² § 1 odst. 1 zákona č. 143/1947 Sb. o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou

Zákonem bylo sice pamatováno na zachování pracovních a služební smluv, jakož i „veškerých zařízení ve prospěch zaměstnanců“ ve smyslu nadací fondů, čímž se země Česká zavázala převzít a vyplácet důchody starobní, nemocenské, sirotčí a jiné. Toto však naplněno také nebylo, neboť tyto byly k 1. lednu 1952 převedeny, již pod názvem „schwarzenberské sociální pojištění“ na národní pojišťovnu a dále s nimi bylo naloženo jiným způsobem.¹¹³

Ustanovení § 5 upravující přechod vlastnictví ve prospěch země České bez poskytnutí náhrady a poskytnutí zaopatřovacího důchodu nebylo, vyjma neposkytnutí náhrady, *de facto* nikdy naplněno, neboť majetek přešel do vlastnictví nikoliv země České, ale na Československou republiku¹¹⁴ Zaopatřovací důchod pochopitelně nikdy poskytnut nebyl, neboť nikdy ani nebyl vládou stanoven.

7. Dopad účinnosti Lex Schwarzenberg

7.1. Tehdy

V souladu se zákonem č. 143/1947 Sb. započaly přípravy na reorganizaci správy schwarzenberského majetku. Vzhledem k tomu, že v souladu s § 6 téhož zákona mělo tvořit vedoucí orgán podniku představenstvo složené z 16 členů, započal o pozice v představenstvu boj nejen mezi politickými stranami, ale i mezi jednotlivými osobami, který se protáhl až do roku 1948. Vzhledem ke jmenování nového vedení zanikla i nutnost národní správy, i když k zániku nedošlo ihned, ale až v roce 1948.¹¹⁵ Zároveň docházelo k postupnému rušení konfiskačních vyhlášek z pokynu zemského národního výboru, který okresním národním výborů udělil pokyn k zastavení a zrušení konfiskačních řízení.¹¹⁶

Zákonem č. 280/1948 Sb. došlo ke změně územního zřízení a zavedení krajů. Tím také zanikla země Česká. Majetek Adolfa Schwarzenberga přešel již

---

¹¹³ Zápis o poradě konané dne 18. září 1951 na ministerstvu zemědělství. kopie, osobní archiv Jakuba ŠVECE

¹¹⁴ Knihovní návrh Zemského národního výboru v Praze ze dne 7.7.1948 ke Krajskému soudu civilnímu v Praze na vklad vlastnického práva pro zemi Českou k nemovitostem, zapsaným v zemských deskách č. 59, 60 a 1301. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

¹¹⁵ HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsföldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. s. 402-407

¹¹⁶ Pokyn Zemského národního výboru v Praze ze dne 19.8.1947 okresním národním výborům k věci zastavení a zrušení konfiskačních řízení ohledně majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga s odkazem na zákon č. 143/1947 Sb. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

na Československou republiku, a původní schwarzenberský hospodářský celek se s novým krajo­vým uspořádáním rozpadl na různé národní podniky.

7.2. Dnes

7.2.1 Restituce

Po pádu komunismu se Česká a Slovenská federativní republika přihlásila k nápravě křivd a byly přijaty restituční zákony. Nejprve zákon ze dne 21. února 1991 č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, který vymezil případy, na něž se budou restituce vztahovat a okruh oprávněných osob a s určitými výjimkami pozemkovými. Ty doplnil následující zákon ze dne 21. května č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Tyto dva zákony však omezovaly možnost restituce pouze na období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990. Následně k nim přibyl zákon ze dne 15. dubna 1992 č. 243/1992 Sb., který možnosti restitucí rozšířil i na dekrety č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb..

7.2.2. Restituční snahy

S nově otevřenými možnostmi uplatnila restituční nárok i hraběnka Alžběta Pezoldová, dcera Jindřicha Schwarzenberga.

Restituční nárok byl podán v lednu 1993 pozemkovému úřadu v Lounech. Postupně se vznesený nárok řešil celkem ve dvaceti okresech, včetně hlavního města Prahy, na základě určení, ve kterých okresech se bývalý majetek JUDr. Adolfa Schwarzenberga nacházel. Jednalo se zejména o jižní, jihozápadní a severozápadní Čechy. Některé pozemkové úřady rozhodovaly postupně o některých pozemcích a některé pouze jednou o všech pozemcích najednou. První rozhodnutí vydal pozemkový úřad v Českých Budějovicích 14. února 1994 a poslední Krajský pozemkový úřad pro Ústecký kraj 3. března 2014. Všechna vydaná rozhodnutí, s výjimkou pozemkového úřadu v Praze, který rozhodoval v říjnu 2010, nároky odmítala s odůvodněním, že na majetek se nevztahují restituční předpisy, neboť majetek přešel na stát mimo rozhodné období stanovené restitučními předpisy, tedy před 25. únorem 1948, *ex lege* dne 13. srpna 1947. Pozemkový úřad v Praze jako jediný plně prostudoval vliv vyhlášené konfiskace podle dekretu č. 12/1945 Sb. a rozhodl, že majetek JUDr. Adolfa Schwarzenberga byl konfiskován podle daného dekretu. Protože toto nastalo před přijetím zákona č. 143/1947 Sb., tento nebyl nabývacím titulem vlastnického práva.

Totožná odůvodnění s odkazem na přijetí zákona č. 143/1947 Sb. byla publikována ve všech restitučních řízeních, ať bylo požádáno o navrácení majetku dle restitučního zákona č. 87/1991 Sb., 229/1991 Sb. nebo č. 243/1992 Sb., byť každý z těchto předpisů navracel majetky ztracené z odlišných důvodů. V některých případech odůvodnění odkazovala na předchozí judikaturu a četná rozhodnutí ÚS ČR. Ta ovšem mají své limity, ať už publikováním právního názoru o ztrátě vlastnických práv JUDr. Adolfa Schwarzenberga prostřednictvím zákona č. 143/1947 Sb., nebo pouze v odůvodnění usnesení o odmítnutí ústavní stížnosti a nikdy v právní větě jasně deklarující závaznost, tak i neexistenci závazného nálezu Ústavního soudu ČR pro soudy nižších instancí dle příslušných předpisů.

Zajímavým faktem také zůstává, že již první odmítavé rozhodnutí pozemkového úřadu z února 1994 a následující soudní přezkum byl napaden stížností u Výboru pro lidská práva OSN v roce 1996. Tento v roce 2002 rozhodl, že soudní řízení v České republice bylo postiženo vadou krácení práv stěžovatelky, zde restituentky, na spravedlivý proces dle standardů garantovaných mezinárodními předpisy. V konkrétním případě se jednalo o zpřístupnění dokumentů ohledně konfiskačního řízení podle dekretu č. 12/1945 Sb., aby jimi stěžovatelka byla schopna argumentovat již ve svém prvním řízení, tedy v tom, které bylo rozhodnuto již v únoru 1994. Výbor také nařídil České republice, aby byl stěžovatelce poskytnut efektivní opravný prostředek nebo i možnost znovu projednat dané původní prvotní restituční řízení ve světle nových důkazů. Toto, dle dosud zjištěných informací, nebylo nikdy splněno.

Jediným majetkem, který Alžběta Pezoldová od České republiky soudní cestou vymohla, je rodinná hrobka hlubocko-krumlovské větve Schwarzenbergů v Domaníně u Třeboně.¹¹⁷ Tu ovšem nezískala v restitučním řízení, ale občanskoprávní žalobou na určení vlastnictví. V její prospěch nakonec, po sérii zamítavých rozsudků soudů nižších instancí, rozhodl Ústavní soud v lednu roku 2009, senátem, ve kterém byla soudkyní zpravodajkou JUDr. Eliška Wágnerová. Takto soudci ÚS ČR rozhodli i přes to, že již v listopadu roku 2005, ve svém plenárním nálezu č. Pl. ÚS 21/05, vyhlásili, že cestou občanskoprávních žalob není možné žádat navrácení ztraceného majetku, který také navracejí restituční předpisy, což by měl být postup, kterým, dle tehdejší většiny ústavních soudců, mělo docházet k obcházení účelu restituční legislativy. Možné vysvětlení

---

¹¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. ledna 2009, č.j. I. ÚS 2477/08-1

rozhodnutí o navrácení rodinné hrobky na základě občanskoprávní žaloby je možné nalézt právě v připojeném disentním stanovisku JUDr. Wágnerové, která namítala, že majetek, který byl původním vlastníkům odebrán “bez právního důvodu”, dle jejího názoru, je nutné navracet i touto cestou. Tento postup, byť pouze v jednotlivých případech, aplikovali někteří ústavní soudci i v předchozích letech.¹¹⁸

K tomuto nelze nedodat vyjádření soudce Okresního soudu v Ústí nad Labem, Viktora Vaškeho, který v rozsudku uvedl: „*Není nejmenší pochybností, že zákon č. 143/1947 Sb. byl prachsprostou krádeží, která nemá v našich dějinách obdoby.*”¹¹⁹

Závěr

Shrňme-li historické události shora uvedené, vychází pouze jediné. V průběhu času nutně muselo dojít ve vztahu k majetku hlubocké větve rodu Schwarzenbergů k vyvlastnění. Základy pro Lex Schwarzenberg byly položeny daleko dříve, než se začalo o něm uvažovat.

Při zaměření na postupný vývoj společnosti nelze přehlédnout postupné šíření levicových myšlenek ve společnosti koncem 19. století, rozvinuté zejména po skončení I. světové války. Se zánikem Rakousko-Uherské monarchie a Německého císařství byly spojeny velké společenské změny, které tehdy vedly k destabilizaci situace v Evropě.

Sám Adolf Schwarzenberg si tytu situaci plně uvědomoval a postupně se snažil se s ní vyrovnat a přizpůsobit se novému stavu. V průběhu 20. a 30. let se u něj projevil velký myšlenkový přesun od původního odpůrce demokracie až po jejího zastávce a podporovatele. Již v průběhu pozemkové reformy za první republiky si uvědomoval, že jediným východiskem k záchraně části majetku je jednání se zástupci státu s možností dohody o postoupení takové části majetku, která by neměla zásadní dopad na chod panství. Přitom rozsah státem zabraného majetku v té době nebyl nikterak malý. A ze strany státu byla náhrada poskytnuta, byť více než sporná. I v té době se z vyvlastňování stalo politikum, ale přesto bylo možno uskutečnit pozemkovou reformu víceméně za dodržení právních zásad.

---

¹¹⁸ interview s Jakubem ŠVECEM, badatelem, Praha 13. července 2021

¹¹⁹ rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem v rozsudku sp. zn. 22 C 175/2014-159

Přeci jen sledovaných cílů jak ze strany Adolfa Schwarzenberga, tak ze strany státu bylo více a obě strany si uvědomovali svá postavení a závazky vůči občanům a společnosti.

Po druhé světové válce tomu tak již nebylo. Příklon nové vlády k Sovětskému svazu a nástup komunismu znamenal značné změny, které si původně mnoho lidí nechtělo připouštět, ačkoliv je museli vnímat. Moc zákonodárná „produkovala“ právní předpisy, o nichž je možno dlouze diskutovat. Tehdejší právní předpisy byly vytvářeny a schvalovány pod politickým tlakem a politický tlak se projevoval i v moci soudní. Na tom se dnes shoduje naprostá většina a i Ústavní soud se opakovaně vyjádřil k nepřístojnosti politického tlaku na právní jednání.¹²⁰

Přesto zůstává zákon č. 143/1947 Sb., který byl již ve složité době svého vzniku označen jako protiústavní, nadále součástí platného právního řádu.

---

¹²⁰ srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 20.11.1997, č.j. IV ÚS 205/97

Resumé

Diploma thesis is focusing on a law called “Lex Schwarzenberg”. The text is composed of 7 chapters that are concentrating on the history of this law and its origins.

The first chapter is about the historic of the aristocrats in Czechia, their peculiarities and their demise.

The second chapter is explaining concepts of nationalization, expropriation and confiscation. By those means private property was taken and transferred to the state as its belonging.

The third chapter is dealing with the history of the Schwarzenberg family in Czechia, describing activities of this family till 1918 and then from 1918 to 1945 and important figures of the family tree, particularly JUDr. Adolf Schwarzenberg.

The fourth chapter is about events that occurred in Czechoslovakia after the II. World War and the impact on the foundation of Lex Schwarzenberg.

Chapters five and six are describing the creation of Lex Schwarzenberg and its contents in detail.

The final chapter is discussing the impacts of Lex Schwarzenberg in the past and in the present, including restitution.

Seznam použitých zdrojů:

Literatura:

HORČIČKA, Václav a Jan ŽUPANIČ. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2017. ISBN 978-80-86781-33-4.

ROUČEK, František a Jaromír SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi: Díl druhý (§§ 285 až 530)*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935.

KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 20. století. ISBN 978-80-87284-12-4.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnický slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.

Právník. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017, **156**(12). ISSN 0231-6625.

BADALOVÁ, Marie. *Schwarzenbergové v české a střeoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2008. Collectiones. ISBN 978-80-85033-10-6.

JUŘÍK, Pavel. *Schwarzenbergové: nic než rovné*. Praha: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6010-5.

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila. *Schwarzenbergové: primogenitura 1790-1950*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2009. Didactica. ISBN 978-80-85033-25-0.

Sekretářem: *Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenbergu. Tradice: věstník Svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku v Č. Budějovicích*. České Budějovice: Nákladem Svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenberku, 1934-1938, 1934, **1**(4), 92 - 100.

JIRÁČEK, *Různé výroky a jednání Dr. Adolfa Schwarzenberga*, Č. Budějovice, 14. 8. 1945. (SOA Třeboň, odd. ČK ÚSSM). Kopie ze soukromého archivu Jakuba Švece

VOCHOZKA, Šimon. *Historie majetku hlubocké větve Schwarzenbergů v období 1938-1950*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Jan KUKLÍK

P., J. *Schwarzenberské panství a soudruzi Ruský, Paleček a Rillich. Obzory*. Praha: Výkonný výbor Československé strany lidové, 1947, 3(9), 130.

Přípis Ministerstva techniky ze dne 20.červan 1947, č.j. 4850/3

Přípis Ministerstva pro sjednocení zákonů ze dne 25. května 1947, č.j. 11268/47

Zápis o poradě konané dne 18. září 1951 na ministerstvu zemědělství. kopie, osobní archiv Jakuba ŠVECE

Elektronické zdroje:

Program první československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý dne 5. dubna 1945 v Košicích: Košický vládní program. Vláda, 1945 [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: <https://app.codexis.cz/doc/LT/47957>

nález Nejvyššího správního soudu ze dne 9.12.1947, sp.zn. 711/47-3[online] Sbírnka nálezů NSS (1918-1949) – Bohuslav, [cit. 2021-8-10]. Dostupné z: http://data.atlascloud.cz/JUD/bohuslav_admin/1947/1792.pdf

MACAR, Václav. Svědectví z archivů. *Obnovená tradice* [online]. České Budějovice: Historický spolek Schwarzenberg v Českých Budějovicích, 1991, II(4), 9-10 [cit. 2021-8-15]. Dostupné z: <http://www.hss.barok.org/text-clanku.php?t=35&c=4#top>

OBEČNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ ze dne 1. června 1811: 946/1811 Sb. zák. soud. znění účinné od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965 [online]. beck-online start [cit. 2021-8-20]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugyxhazrtgy2s2ma>

Výměr Zemského národního výboru v Praze ze dne 23.6.1945, č.j. III 1a-932-1945 o zavedení národní správy na majetek Dr. Adolfa Schwarzenberga podle §§ 2-7 dekretu č. 5/1945 Sb. [cit. 2021-8-15] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Zamítnutí žádosti JUDr. Jindřicha Schwarzenberga o vstupní vízum do Československa ze dne 19.11.1945. [cit. 2021-8-22] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Námitky a odvolání Dr. Adolfa Schwarzenberga ze dne 16.10.1945 proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku Okresním národním výborem České Budějovice, uplatněné prostřednictvím jeho právního zástupce Dr. Františka Bukovského. [cit. 2021-8-15] dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Přátelské kontakty Dr. Adolfa Schwarzenberga s prezidentem Edvardem Benešem. Výběr z let 1937-1939. [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Dopis Jana Masaryka ze dne 8.10.1945 ohledně chování a názorů Dr. Adolfa Schwarzenberga za války v exilu. [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Verfügung. B.Nr. – II 1 174/39-. (Zábor majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga gestapem ve prospěch německé Říše dne 17.8.1940.) [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Dopis říšského ministra a vedoucího říšské kanceláře Lammerse říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě von Neurathovi ze dne 8.4.1941.(Zábor majetku Adolfa Schwarzenberga nebude zrušen.) [cit. 2021-8-15]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Doklady o věznění JUDr. Jindřicha Schwarzenberga za války v koncentračním táboře Buchenwald. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Konfiskační vyhláška ONV České Budějovice ze dne 4.10.1945, již byla vyhlášena konfiskace veškerého zemědělského majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga v Čechách a na Moravě, a to podle § 1 odst. 1 písm. a) dekretu č. 12/1945 Sb. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Námitky a odvolání Dr. Adolfa Schwarzenberga ze dne 16.10.1945 proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku Okresním národním výborem České Budějovice, uplatněné prostřednictvím jeho právního zástupce Dr. Františka Bukovského. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Posouzení opravného prostředku Dr. Adolfa Schwarzenberga dne 19.10.1945. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Odložení odvolacího spisu Dr. Adolfa Schwarzenberga proti vyhlášené konfiskaci jeho majetku bez rozhodnutí ad acta dne 15.1.1951 v rámci likvidace konfiskační agendy. [cit. 2021-8-20]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Nabídka Dr. Adolfa Schwarzenberga Zemskému národnímu výboru v Praze ze dne 16.8.1946 darovat majetek v Čechách zemi České pro sociální a kulturní účely. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Námítky komunistů ze dne 3.10.1946 proti přijetí schwarzenberského majetku jako daru a akceptování podmínek Dr. Adolfa Schwarzenberga. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Žádost Dr. Adolfa Schwarzenberga o vstupní vízum do Československa ze dne 2.5.1947. [cit. 2021-8-22]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Zamítnutí žádosti Dr. Adolfa Schwarzenberga o udělení vstupního víza do Československa ze dne 19.5.1947. [cit. 2021-8-22]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Návrh poslance Vilíma a druhů na vydání zákona o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Společná česko-slovenská parlamentní knihovna. Digitální knihovna. Ústavodárné NS RČS 1946–1948. Stenoprotokoly. 65. schůze. Čtvrtek 10. července 1947. [cit. 2021-8-21]., <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/065schuz/s065002.htm>

Knihovní návrh Zemského národního výboru v Praze ze dne 7.7.1948 ke Krajskému soudu civilnímu v Praze na vklad vlastnického práva pro zemi Českou k nemovitostem, zapsaným v zemských deskách č. 59, 60 a 1301. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Pokyn Zemského národního výboru v Praze ze dne 19.8.1947 okresním národním výborům k věci zastavení a zrušení konfiskačních řízení ohledně majetku Dr. Adolfa Schwarzenberga s odkazem na zákon č. 143/1947 Sb. [cit. 2021-8-21]. dostupné z: <http://www.lexschwarzenberg.cz/cs/documents/>

Prameny:

zákon č. 142/1867 ř.z.

zákon č. 30/1878 Sb. ř.z.

zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

zákon č. 37/1918 Sb., z. a n.

zákon č. 32/1918 Sb. z. a n.,

zákon č. 61/1918 Sb.

zákon č. 215/1919 Sb.,

zákon č. 81/1920 Sb. z. a n.

zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.,

zákon č. 124/1924 Sb., z. a n.,

zákon č. 125/1927 Sb.

zákona č. 177/1927 Sb. z. a n.

zákon č. 63/1935 Sb. z. a n., o vyvlastnění k účelům obrany státu

zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou

zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

nařízení č. 8/1928 o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů

Císařský patent 946/1811 Sb. z. s., Obecný občanský zákoník rakouský

dekret č. 5/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

ústavní dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské

dekret č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků

dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy

Nález Ústavního soudu ze dne 7. ledna 2009, č.j. I. ÚS 2477/08-1

Nález Ústavního soudu ze dne 20.11.1997, č.j. IV ÚS 205/97

rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem v rozsudku sp. zn. 22 C 175/2014-159

interview:

interview s Jakubem ŠVECEM, badatelem, Praha 13. července 2021